

Ж 23.911.

Ч. 5—6.

1920 р. ~ 5/6

Р. XV.

НИВА

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВ-
НИМ І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

Адрес Редакції і Адміністрації:
Львів, Корняктів ч. 1.

З М І С Т:

Пекуча справа	113
Др. В. Охримович: Чому я навернувся? . . .	114
Ceterum censeo... „Унію треба знищити!“ . . .	125
о. Др. Гавриїл Костельник: Недоля рабів . . .	130
о. Др. Я. Л.: Галятовський як гомілет . . .	131
о. Волод. Герасимович: Спроби оживлення Богослужень і звичаїв у нашому обр. . .	140
о. В. К.: Історія чеської церковної схизми . . .	143
о. В. Коменда: До статті: Історичні значіння виразу „православний“ — слів кілька . . .	150
Допись	153
Наша молодіж — наша будучість	155
Нові книжки	158

ЛЬВІВ, 1920.

З друкарні „Діла“ Львів, Ринок ч. 10.

До предплатників „НИВИ”!

В 1921. р. „НИВА“ виходити-ме що місяця у двох аркушах друку.

Наукові статті, які редакція призначила для цього річника, будуть дуже інтересні і на часі.

Увійдуть тут:

- д-ра В. Охримовича: „Як я пізнав Христа і Його Церков?” (II. часть розправи „Чому я навернувся?”);
о. д-ра Дорожнинського: Про нове канонічне право;
о. д-ра Т. Галуцинського: Про Святе Письмо;
о. А. Стельмаха: „З метафізики розвою людства”;
о. д-ра Г. Костельника: Про значіння нашої церковної мови; і др.

Тому, що в нинішніх часах годі вперед означити ціни друку, паперу, поштової оплати і т. д. на якийсь довгий протяг часу, (так від 1—2 ч. до 3—4 ч. підскочила ціна друку о 50%; а від 4—5 ч. до 5—6 ч. о 38%!), для кожного числа „Ниви“ в 1921 р. буде означена особна ціна. Не можна отже заздалегідь подати квоти цілорічної передплати на „Ниву“.

Хай отже ніхто не присилає передплати на цілий рік, хай тільки заплатьє всі, що „Ниву“ дістають, за ті числа, котрі дістали, то фінанси „Ниви“ будуть в повному порядку. Коли „Нива“ в цьому 1920. р. не виходила так точно та в такому обемі як заповідалося, сьому винні головню слабі її фінанси. „Нива“ друкується в 1000 прим., і всі розходяться, а доси вплинуло тільки 230 пренумерат (грішми)! Се дає лиш 11.500 Мк., а всі видатки виносять звиш 30.000 Мк.! Колиб було з яких 700 дійсних предплатників (а колись мала „Нива“ 1.000 таких предплатників), то „Нива“ вже була би доволі забезпечена.

Передплату найлекше зібрати при нагоді **соборчиків**, як се в декотрих деканатах вже зроблено.

Просимо дуже а дуже о вирівнання залеглостей чим скорше. — Тільки в тій надії та вірі, що сі залеглості будуть вирівнані, ми й відважуємося видавати „Ниву“ в 1921: р.

Просимо о нових предплатників!

— — — **Всч. Отці! Поширюйте „НИВУ”!** — — —

Чим більше буде предплатників — се ясне, — тим більше „Нива“ відповідати-ме всім вимогам!

Н И В А

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

Ч. 5. і 6. Львів, за листопад і грудень 1920. Рік XV.

Виходить раз на місяць в обемі двох аркушів друку.

Передплата вносить: 100 Мк річно; поодинокое число 10 Мк.

Адрес редакції і адміністрації: Львів, вул. Корняків ч. 1.

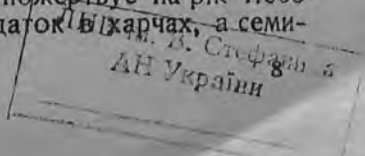
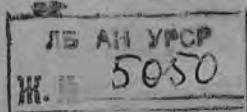
Пекуча справа.

Від 1918—1920/21 майже не було у Львові духовного семинара. Се був правдиво тяжкий удар для нашої церкви. Як раз в тім часі, коли пошесть і війна десяткували ряди нашого духовенства, неможливо було виховувати нових кандидатів. Всі, що зрозуміли вагу сеї справи, з великою тривою глядять на будучність нашої гірко досвідчуваної церкви.

Сего однак шкільного року по великих заходах удалося отворити семинар та скликати питомців бодай трех вищих років. Перший рік на разі не може бути прийнятий до середини, бо військо займає еще дотепер більшу часть будинку. Як нам відомо, се одиникий случай в цілій теперішній польській державі, що так важна церковна інституція зареєстрована на військові цілі.

Тепер однак приходить пекуча справа. За всяку ціну удержати семинар. Розходиться головню о матеріальну його сторону. Дотація признана для семинара виглядає на ірбнію. На удержання одного питомця виплачують аж 23 М місячно. Не є також виключене, що незадовго устане всяка дотація. Так отже тягар удержання семинара мусить перейти на дієцезію, як се предвиджує церковне право і як се діється у многих краях, де вже наступив розділ держави і церкви.

Тому то Митрополичий Ординаріят віднісся зі зазивом до всего духовенства своєї дієцезії о скору поміч для зруйнованого семинара. Поміч, про яку говоритьсся у відозві, не є тяжка ані неможлива до переведення. Треба доброї волі та жертволюбивости, а удержання семинара буде запевнене. Нехай тільки кожда церква в дієцезії пожертвує на рік 1.000 Мп., а кождий священник незначний даток ^{на харчак}.

нар, в повні заєсмотрений, буде міг без тяжкої журби о хліб насущний звернути цілу свою працю, увагу на виховання та науку питомців.

Ми зі своєї сторони дуже поручаємо сю справу нашому духовенству. Много ми ратували, основували та піддержували всяких інституцій, тепер розходиться о найблизшу та найважнійшу для нас. Можна сказати о основу нашого церковного життя та єствования. Бо єсли Ректорат буде змушений для браку матеріяльної піддержки розв'язати семинар, се могло би принести для нас необчислені шкоди, про які нині не можна писати. А відвічальність спала би на духовенство.

Працюймо, всечесні Отці, працюймо всіми силами, бо инакше загинемо — не лиш ми, але й наш нарід!

Др. В. Охримович.

Чому я навернувся?

Від неособового, світового пантеїзму
до особового, надсвітового теїзму.

Дальша переміна моїх філософічно-релігійних поглядів счинилася знов від того, що дүх упімнувся за права духа: я зрозумів, що головна ріжниця між духом і матерією проявляється в тім, що коли вся фізична природа лежить виключно й цілковито в онтологічній області фактів, в області того, що є, то царство духа сягає поза сю область в деонтологічну країну вартостей, в країну того, що повинно бути, в країну ідеалів, а головнo в країну етики або моралі. Ціла фізична природа лежить поза межами доброго й злого, вона не має ніякої совісти, ніякого сумління, вона не знає ніяких етичних вартостей, вона не підлягає ніяким моральним законам, які для духового життя мають не меншу вагу, ніж фізичні закони для матеріяльного світа. А преціньже між законами фізичними й етичними лежить непрохідна пропасть, через яку неможливо перекинути ніякого мосту, ніякої кладки. Фізичні закони приневолюють силою конечности, силою необхідности; фізичних законів неможливо порушити, їх ніхто не може переступити, хочби й як хотів, але якби се було можливе, то воно не булоби гріхом. Навпаки моральні, етичні закони обов'язують силою свободної волі; етичний закон — се такий закон, який дається переступити, який фізично можливо порушити, але якого не годиться переступати, якого не вільно порушувати. Одним словом: де обов'язують закони фізики, там уже кінчиться свобода волі, а закони етики обов'язують щойно там, де починається свобода волі. Отся ріжниця дає нам ще оден доказ, що дух

ї матерія — се дві зовсім окремі, зовсім інакші субстанції, та ся ріжниця доказує також, що свободна воля є суцною, есенціональною прикметою духа. Дух без свободної волі — се „*contradictio in adjecto*“, се нісенітниця, яка не дасться подумати.

Отсі міркування приневолили мене признати людській душі не тільки нематеріяльність або духовість, але також свободну волю як суцну прикмету духовости.

Одночасно я зрозумів також і се, що загальний закон причиновости зовсім не виключає свободної волі людської душі, бо свободне хотінне ніяк не треба розуміти як безпричинне хотінне. Коли я чогось свободно хочу, коли я свободно рішаюся на якийсь поступок, то се ніяк не значить, що я хочу без причини або що я рішаюся без причини. Закон причиновости обов'язує також і в країні духа, подібно як у країні матеріяльної фізичної природи, з тою одною ріжницею, що в обсягу фізичної природи бачимо конечні, необхідні причини, а в обсягу духа маємо до діла зі свободними, добровільними причинами, — і з тою другою ріжницею, що фізичні, матеріяльні причини осягають свої наслідки несвідомо, а психічні, духові причини стремлять до своїх наслідків менше або більше свідомо, причім свідомий наслідок називається наміром, цілею або метою.

Про свободну волю людської душі переконує нас найкраще наше внутрішнє самоспостереження або наша самосвідомість. Правда, деякі новочасні психологи навчають, що наша самосвідомість свободної волі — се тільки обманлива злуда, що нам тільки так здається, будьто ми маємо свободну волю. Одначе на те немає ніякого доказу, щоби се була тільки злуда, а за те безсумнівний факт естествовання етичних норм, себто моральних заповідей і правних законів доказує понад усякий сумнів, що людська душа має свободну волю, бо без свободної волі немає ні обов'язку ні відвічальности, ні заслуги ні провини, а без того ані право ані мораль не дадуться навіть подумати. Якщо всі наші слова й діла, всі наші вискази й поступки є конечним наслідком незалежних від нас причин, тоді не може бути мови об тім, щоби нас могли обов'язувати якісь норми, якісь заповіді або якісь закони, ані об тім, щоби ми могли відповідати за їх виповнення або переступлення. Тож колиби навіть психологія без припущення свободної волі була можлива, то одначе мораль і право без свободної волі булиби простою нісенітницею.

Инша річ, що причини добровільні, залежні від свободної волі духа, зістають у тісних взаєминах з причинами необхідними, залежними від фізичних законів матерії, так як душа зістає в тісних взаєминах з тілом. Також і се правда, що ми не знаємо і не можемо добре зрозуміти, в який спосіб відбуваються взаємини між тілом і душею, між матерією і духом, між необхідною долею і свободною волею. Одначе

ані той факт, що свободна воля духа зістає в тісних взаєминах з необхідною долею матерії, ані сей факт, що ми тих взаємин не можемо зглубити й поняти, не дають нам підстави відкидати свободну волю людської душі, коли ся свободна воля є необхідною логічною передпосилкою (премисою) права й етики, правних і моральних законів.

Отсі розважування довели мене до того, що я мусів людській душі признати свободну волю як її суцню, необхідну прикмету.

* * *

Як дальшу есенціональну, конечну прикмету людської душі я мусів признати її особовість, яка проявляється в єдності й безпереривності нашої свідомости, нашого духовного „я“ — значить у тім, що наше духовне „я“ є все і всюди одно й те саме. Я почуваю і є свідомий і певний того, що я завсіди і всюди є той самий, бо хоч і стаюся з часом інакший то всеж таки не стаюся ким иншим, не стаюся хтось инший. Дальше я є свідомий того, що я є „хтось“ а не „щось“. — що моя душа є активний діяч, а не пасивне дїйство. Моя душа зовсім не те саме, що мої почування й бажання, ані не те саме, що мої думки й мої вчинки; навпаки, моя душа — це автор моїх почувань і бажань, автор моїх думок і вчинків; моя душа — це той „хтось“, котрий почуває й бажає, котрий думає й ділає. І це не є ніяка злуда, бо певність, яку дає нам про се наша самосвідомість, себто самоспостереження нашої душі така велика, що понад неї більшої певности взагалі не можемо мати.

Та колиб ми все таки мали ще який сумнів що до цього, то знов стає нам тут у пригоді етика, бо без особовости людської душі ніяка етика не булаби можлива. Якщо людська душа не є автором психічних процесів, а тільки їх сумою, — якщо людська душа не є активним діячем, а тільки пасивним дїйством, — якщо людська душа не є той „хтось“, котрий щось діє, а тільки те „щось“, з котрим щось діється, — то в такім разі не може бути бесіди про ніяку моральну одвічальність ані про ніякий моральний обовязок.

В отсій справі велике вражіння зробили на мене розважування вченого, знаменитого історіософа Максима Карєєва, професора петроградського університету. Я позволю собі переповісти тут його думки про цю справу, висказані в четвертім „Листі до самоуків“ в його творі п. з. „Вказівки для самообразования“.

З біологічної точки погляду — каже він — стараються деякі вчені звести ціле людське „я“ без ніякого останку до певної функції фізичного організму з його перемінними станами і на сій основі це „я“ являється нічим иншим, як тільки загальною назвою для цілого ряду поодиноких психічних актів, які в остаточній аналізі зводяться до таких або

инших станів фізичного організму. Одначе в нашій внутрішній досвіді наше „я“ показується нам цілком інакше: наша свідомість, наше безпосереднє почуття велить нам бачити в отсім „я“ одноцільне й самостійне духове єство, себто якраз те, що називається „особовістю“. Навіть той, хто на основі теоретичного розважування визнає, що його „я“ є тільки злудою, навіть і той не може позбути ся тої злуди.

Особовість — каже Карєєв — є перш усього появою внутрішнього досвіду і тому про злудність сеї появи можна говорити лише з таким правом, як про злудність зовнішнього, зверхного досвіду, який свідить про єствованнє матерії з питомими єї прикметами.

Внутрішній досвід крім того доказує нам, що особовість може панувати над тілом, або навпаки йому піддаватись.

Занепад особовости помічаємо тоді, коли людина „опускається“, попадає в ліниство, допускається проступків і злочинів, хоч єї тіло може одночасно оставати в стані цвитучого здоров'я.

І наш внутрішній досвід і обсервації над иншими людьми утверджують нас у думці, що особовість покликана до життя й діяльності, до розвитку й вивершування, досконалення — і той, чия особовість поправді жива, діяльна, розвинена і здібна до вивершування, — а се в більшій або меншій мірі питоме кожній нормальній людині — той невідкично змагатиме до ідеалу особовости, бо принцип особовий, як принцип духовий, завсїгди творить свій ідеал. Хочби розум і совість робили похибки, хочби творили односторонні ідеали одиначної звершености (досконалости), завсїгди тим ідеалом буде перемога духа над матерією, перемога розуму, совісті, обов'язку, перемога так або інакше понятого особового принципу над усім, що тому принципowi не дає бути тим, чим він повинен бути.

З отсеї точки погляду кождому, кому вона доступна, повинні являтися фальшивими (хочби лише наслідком своєї односторонности) всякі теорії, які відкидають особовий принцип або намагаються звести його до чогось йому суперечного або навіть ворожого. Такою теорією являється наприклад той напрямок, який намагається всі духові появи — всі без ніякого останку, без ніякої решти — звести до появ чистоматеріальних. Критична філософія — каже Карєєв — забороняє зводити духа на матерію, або матерію на духа, а наша свідомість, наше безпосереднє почуття й сама наша воля кажуть нам вірити в одноцільність і самостійність нашого „я“. Оттим то — каже він — консеквентно переведений матеріалізм теоретичний, якому зрештою противиться і критична філософія і безпосереднє почуття, се наука ворожа принципowi особовости та єї моральній стороні.

Та ще є й инші теорії супротивні особовому принципowi. Вже в давнину єствували релігійні й метафізичні системи, які

названо пантеїстичними. В тих системах цілком відкидається особовість, самотійне „я“, індивідуальний дух в імя такого або іншого висшого, загальнішого принципу. Подібну тенденцію бачимо в деяких наукових теоріях наших часів. Одні з фізіологічної точки погляду хочуть бачити в поодинокім „я“ не щось одноцільне, але щось збірне, зложене з поодиноких станів тіла. Інші, стоячи на соціологічній точці погляду, розуміють поодиноке „я“ не як щось ціле, але як щось частинне, не як цілість, але як частину, як просту відбитку культурно-соціального середовища, як атом і продукт суспільного духа. Одна теорія відкидає єдність індивідуальної душі, друга відкидає її цілість. В світлі тих теорій особовість є лише функцією тіла, або лише продуктом суспільства, або одним і другим. Однак так може видаватися з точки погляду фізіології й соціології, але не з точки погляду психології з її принциповими фактами свідомости, єдності й цілоти нашого „я“, його почуття окремішности, самотійности і свободи як супроти власного тіла так і супроти суспільства — і наконець його стремління бути самим собою.

І далі Карєєв так каже: Нехай і так буде, що духовність людини є в якійсь частині функцією її тіла, а в якійсь частині продуктом суспільного середовища, то всеж таки щось поза тим усім лишається — і те „щось“ має по думці Карєєва якраз найбільшу вартість і для самої людини і для цілого суспільства.

Я нарочком трохи ширше переповів думки Карєєва про особовість людської душі, бо сей знаменитий новочасний учений визначається з одного боку всестороннім утворенням, глибиною думки і шириною погляду, а з другого боку рішучим вільнодумством і тверезим критицизмом та не належить ані до правовірних ані до віруючих, — і коли такий вільнодумний і тверезий учений приймає нематеріальність, духовність, самотність, єдність і особовість людської душі, то його погляди мусять мати велику доказову вагу й велику переконуючу силу.

Отсі розважування привели мене до того, що я відкинув всяку матеріалістичну й пантеїстичну психологію та чувся приневолений признати психологію метафізично-спірітуалістичну, психологію духовної субстанції й особовости.

* * *

Переміна моїх думок про людську душу потягнула за собою перемену моїх думок про Боже Єство. Признавши особовість людській душі як есенціональну прикмету духа взагалі, я мусів признати особовість також Найвисшому Духови; я був приневолений відкинути неособового Бога пантеїстів та приймати особового Бога теїстів.

Бог пантеїстів не є особою, тільки абстрактним, сухим, холодним поняттям, якому недостає життя й тепла. Таке нео-

собове, абстрактне поняття Бога не може заспокоїти нашого релігійного почування. Неособового, пантеїстичного Бога трудно любити, а ще трудніше до него молитися. Колиби неособовий Бог навіть підходив для філософії, то й у такім разі не бувби придатний для релігії. І справді історія людства показує, що пантеїстичний, неособовий Бог мав визнаців тільки між філософами, але нігде і ніколи не був предметом всенародного релігійного почитання серед широкого загалу людности.

* * *

Ми мусимо признати Богови особовість ще й тому, бо се одинокий спосіб навязати етичні вартости й норми до ідеї Бога. Несвідомий і неособовий Бог пантеїстів — се ніщо інше, як тільки релігійно-філософський спосіб поняття фізичної природи („*Deus sive natura*“). А вжеж фізична природа чи то натура не знає ні етичних норм ні етичних вартостей; для моралі нема в фізичній, матеріальній природі ані місця ані підстави. Тож коли понимаємо Бога як неособове єство, тотожне (ідентичне) з фізичною природою, тоді етичні норми й вартости втрачають усяку підставу і не мають на чім опертися, бо на фізичній природі опертися не можуть. Виходить, що пантеїстичний світогляд не може дати релігійного умотивовання для етики, ні етичного умотивовання для релігії. Таке обопільне умотивовання стає можливе шойно тоді, коли приймемо особового Бога, а таке умотивовання є конечно потрібне, бо ні релігія без етики не є правдивою релігією, ні етика без релігії не є правдивою етикою.

Релігія без етики не має сенсу, не має зміслу, бо „віра без діл мертва єсть“, бо „хочби хто ангельськими мовами говорив і знав всі пророцтва і всі тайни і мав всю віру, таку, щоби міг гори переставляти, але не мав любови, то бувби він як кимвал бряцающий і як мідь пустозвєнєща і бувби він ніщо“. І на виворіт, етика без релігії не має ані підстави, ані ціли, ані загрози (санкції). Філософи повідумували багато всіляких системів т. зв. „незалежної етики“, себто етики без релігії; одні з тих системів є релятивні, другі абсолютні, одні автономні, другі гетерономні, алеж усі ті системи суперечать одна одній і збивають себе взаємно. Кожда з тих систем має дещо за собою, та ні одна з них не дає вдоволяючої відповіді на питання, чому й длячого ми псвинні боротися зі злом, стреміти до чесноти, берегтися гріху, сповняти обовязки і не переступати заповідий. Ні одна система „незалежної етики“ не спромоглася дати на це питання такої відповіді, яка моглаби вдоволити наш розум, наше серце і нашу совість.

Оттим то ні релігія без етики, ні етика без релігії одна без одної не може обійтис. Взаємини між релігією і етикою подібні, як між розумом чистим або теоретичним і розумом

приспособленим або практичним. Великий філософ Кант, який з точки погляду чистого розуму відкидав особового Бога, мусів признати, що практичний розум без особового Бога не може обійтись, що особовий Бог є необхідним постулятом практичної філософії*. Одначе годі зрозуміти, як се може бути, щоби межи розумом чистим і розумом практичним була суперечність і то така велика суперечність, щоби перший заперечував те, чого другий необхідно домагається. Атжеж правда є тільки одна і що являється правдою для практичного розуму, мусить бути правдою і для чистого теоретичного розуму.

Оттимо Карсєв у згаданім висше творі справедливо замічає, що і консеквентно переведений матеріалізм (атеїзм) і консеквентно переведений пантеїзм суперечать моральности й етиці; правда, він признає, що і між матеріалістами і між пантеїстами бувають дуже моральні, високо-етичні люди, одначе на його думку це тільки свідчить об тім, як велика буває людська непослідовність, людська неконсеквенція.

* * *

Пантеїсти уявляють собі свого неособового Бога як єство несвідоме, яке щойно в людській душі осягає самосвідомість. Колиб одначе ся пантеїстична наука про несвідомого Бога була правдива, тоді трудно зрозуміти, звідки взялися закони логіки й математики. Логічні й математичні закони не є витвором людської думки ані людського ума, бо вони попереджають людську думку і панують над людським умом: вони є людській душі вроджені. Логічні й математичні закони не можуть бути витвором людського духа ще й тому, що вони потверджуються і справджуються в цілій природі, яка прецінь не є витвором людини. Але ще трудніше припустити, щоби логічні й математичні закони були витвором несвідомої природи, яку пантеїсти називають несвідомим Богом. Нема иншого вихолу, як тільки муситься прийняти, що логічні й математичні закони є свідомим витвором свідомого Духа, але духа висшого, ніж дух людини; вони є витвором найвисшої Інтелігенції, яка панує над цілою вселенною, а таким найсвідомішим Духом, такою найвисшою Інтелігенцією є особовий і свідомий Бог, — Бог у розумінню теїстів.

* * *

Про свідомий розум найвисшого Духа свідчить також початок людської мови. Мене завсігди вельми цікавило питання, звідки й як узялася і розвинулася людська мова. Як відомо, наука не дала досі на се питання відповіді, яка вповні вдоволяючо пояснялаби сю справу. В творах учених лінгвістів, антропологів, психологів, філософів знаходимо дуже неоднакові і дуже суперечні теорії про початок

мови. Певна річ, що на витворення людської мови зложились з одного боку фізіологічні сили людського тіла, себто слухових і мовних органів, а з другого боку психічні сили людської душі, як свідомі так і несвідомі, як одиничні (індивідуальні) так і суспільні (соціальні). Одначе співділанням усіх тих сил не дається пояснити в повні без останку початок людської мови, бо навіть мови диких, нецивілізованих народів носять на собі творчий відпечаток такої Інтелігенції, яка перевищує найвищу людську інтелігенцію, себто творчий відпечаток Божого Духа. Це відноситься як до змісту мови, так і до її форми. З одного боку абстрактні ідеї (себто загальні поняття) й логічні категорії (себто розумові поділи), які творять зміст людської мови, а з другого боку мовні закони й граматичні правила, яким підчинена форма людської мови, — одні й другі являються без сумніву витвором інтелігенції, витвором розуму; а одначе ні одні ні другі не можуть бути виключним витвором самого тільки людського розуму, бо і одні і другі своїм початком часто попереджають людський розум, а своїм змістом часто перевищують людський розум. Нема іншого виходу, тільки муситься прийняти, що і абстрактні ідеї і логічні категорії і мовні (граматичні) закони мають свій перший початок — своє пражерело — в Божому Розумі. З уваги на се годі припустити, щоби Бог був несвідомою енергією, лише треба конечно признати, що Бог є свідомою — і то найсвідомішою — Інтелігенцією.

* * *

Найдовше звязувала мене з пантеїзмом — подібно, як передше з матеріалізмом — теорія еволюції, себто гіпотеза Канта й Ляплярса про розвиток зізд і планет та гіпотеза Лямарка й Дарвіна про розвиток рослинних і звірячих гатунків. Одначе прочитуючи всілякі розвідки на сю тему, я зрозумів, що теорія еволюції ні трохи не противиться вірі в особового, свідомого, надсвітового Бога. Еволюцію вселенної не доконечно треба розуміти як несвідому прояву Божого Єства; навпаки, розвиток планетарних системів та рослинних і звірячих гатунків можна ще краще зрозуміти як вислід творчої ідеї Божої, як здійснення відвічних Божих плянів. Оттим то я дуже зрадив, коли я в книгах і розвідках писаних з католицького становища і навіть одобрених церковною католицькою владою, вичитав, що гіпотеза Канта й Ляплярса про розвиток планетарних системів дається дуже добре погодити з біблійним оповіданням про сотворення світа, та що навіть гіпотеза Лямарка й Дарвіна про розвиток звірячих гатунків не противиться католицько-християнській вірі, позакілько ту гіпотезу обмежуємо до самих тільки рослин і звірят та не силуємося розтягнути її на сотворення людини, хиба щонайбільше на сотворення людського тіла, але в ній-

кому разі не на сотворення людської душі. З другого боку я довідався, що деякі визначні учені природознавці, навіть такі, що стоять на вільнодумнім, антирелігійнім становищу, як пр. Вірхов, відкидають Лямарківсько-Дарвінівську гіпотезу еволюційну про початок ростин, звірят і людей. Це все привело мене до того, що для мене ця гіпотеза перестала бути завадою в розвитку моїх філософічно-релігійних поглядів.

* * *

Ізза таких тай інших думок я став признавати особового і свідомого Бога, Творця і Вседержителя видимого й невидимого світа, як Найвишого Духа, що має найсвідоміший розум і найсвобіднішу волю, як Духа всевідучого і всемогучого і в усіх напрямх найдоскональшого.

Та вже перед тим я став признавати особову людську душу, як самобутну й нематеріальну субстанцію, обдарену свідомим розумом і свобідною волею, а ще переднійше я признавав уже існування потустороннього (тогобічного), надзміслового, трансцендентного світа. Тим способом було вже в моїм умі зроблене місце й заложена основа для вірування в особисту, індивідуальну безсмертність людської душі, в її позагробове життя. Бо коли є особова людська душа як самостійне, одноцільне „я“, як самобутна нематеріальна субстанція, то тим самим є вже даний підмет, який може жити по смерті тіла. І коли людська душа має свідомий розум і свобідну волю, то тим самим має органи, якими вона може жити незалежно від органів тіла і по їх розпаді. І коли крім сего видимого світа ще є світ другий, світ інший, світ потусторонній і надзмісловий, то тим самим уже є дане місце, де людська душа може жити по розлуці з тілом.

* * *

В тім часі, коли розвиток моїх думок дійшов до цієї точки — а мав я тоді 38 літ життя — сталося, що помер мій батько. Смерть батька не зробила на мені потрасаючого вражіння, бо покійний довгий час перед смертю хорував на невилічиму недугу і мені було наперед відомо, що тільки смерть може увільнити його від того терпіння, яке спричиняла йому довга і тяжка недуга. Мимо того зараз по смерті батька я закріпив у моїй душі дивну перемену. Раз у тім, що між батьком і мною були досить значні різниці в поглядах на життя і людей, на світ і природу — і в розмовах з батьком я нераз спостерігав, що я не можу добре зрозуміти батька, а батько мене. Отже погляди й думки, які мій батько висказував за життя і які мені тоді видавалися не дуже переконуючі або не дуже зрозумілі або не дуже влучні, тепер по його смерті, коли покійний уже не міг словами своїх думок

висказувати й мотивувати, ті самі його думки й погляди стали видаватися мені легше зрозумілі тай більше переконуючі, а з часом я став з ними більше або менше погоджуватися. Одним словом — різниці думок і поглядів між батьком і мною по його смерті стали менші, ніж були за його життя і ця дивна переміна в моїй душі була така скоро й така сильна, що єї запримітили моя мати й моя рідня; ба я чув від них іноді вискази, що я старіючися роблюся чимраз подібнійший до покійного батька, хоч я був до батька взагалі менше подібний, ніж інші діти мого батька. Одночасно з тою переменою я став чим раз більше цікавитися проблемою загробного життя й безсмертності людської душі.

*

*

*

В тім часі попала мені в руки „Книжочка про посмертне життє“ німецького натураліста, психольога й філософа Густава Теодора Фехнера — (перше видання з 1836 р., шесте з 1906 р.). Ся книжочка зробила на мене велике вражіннє — найбільше тому, бо єї автор дорогою природничих, психологічних і філософічних висновків приходить до переконання про особову безсмертність людської душі помимо того, що стоїть на вільнодумному, протицерковному й протирелігійному становищу. Тай самі його міркування про сю справу незвичайно цікаві.

Він твердить, що людина живе не раз, але три рази. Перший степень життя є одностайним сном, другий степень життя — на переміню сном і явою, третій степень — вічною, безнастанною явою.

На першому степені людина живе в лоні матери, в самотині й темноті; на другому степені людина живе в суспільстві, але кожда окремо побіч інших людей, в світлі, яке показує тільки зверхну сторону річий; на третьому степені життє людини лучиться з життєм інших духів в життє висше в найвисшому Духови, проникаючи внутрішнє єство річий.

На першому степені розвивається тіло дитини зі зароду і творить собі знаряди для другого степеня; на другому степені розвивається дух людини зі зароду, витворюючи собі знаряди для третього степеня. На третьому степені розвивається зарід божественности, що криється в душі кожної людини та вказує на світ потусторонній, тогочинний, для нас покищо темний, але ясний для духа третього степеня.

Перехід з першого степеня на другий називаємо народами; перехід з другого степеня на третій називаємо смертю.

Перший перехід дає нам змогу бачити світ з верха і зовні; другий перехід дає нам змогу бачити світ зі середини, з нутра. Але як дитина на першому степені (в лоні матери) сліпа й глуха, не бачить світла ані красок ані не чує звуків, що наповнюють сей світ, а розлуку з лоном матери відчуває

прикро й болюче, так і ми в теперішнім нашім життю, коли наша свідомість замкнена в тісному тілі, нічого не знаємо про блески і звуки, про барви й тони, про свободу й величність життя третього степеня. Смерть — се тільки другі народини до свободнішого буття, — народини, при яких дух розриває і скидає зі себе на поталу гниття свою тісну поволоку, подібно, як се чинить дитя при перших народинах.

Тоді будемо могли проникнути й відчувати внутрішнє єство всіх річий, які тепер змислами тільки зверха обнимаємо. Тоді не будемо вже мучитися, щоби словами й рухами передати другим людям наші думки, але будемо зазнавати розкоші, бо будемо безпосередно викликувати думки в інших душах і хоч уже не будемо зовнішно обявлятися іншим найдорожшим, покинутим на землі, та за те дух наш оселиться в їх душах в їх найглибшій нутрі як їх частина і буде в них і через них думати й ділати.

В той спосіб Фехнер на підставі відомих фактів фізичних і психічних дорогою порівнянь (анальогій) і заключень (конклюдій) приходять до висновків про життя по смерті.

* * *

В кожній людській душі є вроджене непобориме і незнищиме стремління до правди й добра, до щастя і досконалости. Кожде природне, вроджене стремління мусить мати змогу досягнути своєї мети і знайти заспокоєння — і не бачимо на світі таких природних, вроджених стремлінь, якіби в ніякім разі не могли досягнути своєї мети або не могли знайти заспокоєння, хочби в самотніх, конкретних випадках ті стремління лишалися незадоволені й незавершені.

Одначе вроджені, природні стремління людської душі до правди й добра, до щастя й досконалости ніколи і в ніякім разі не можуть на сім світі бути заспокоєні, не можуть на світі досягнути своєї мети. З сего виходить, що мусить бути світ інший, світ потусторонній, мусить бути інше, посмертне життя, де ті вроджені стремління людської душі моглиби вповні розвинути та дійти до своєї цілі, себто до ідеалу правди й добра, щастя й досконалости. Якби так не мало бути, — якби мало бути інакше, — то се противилосяби природі людської душі, противилосяби логіці фактів.

* * *

Життєвий досвід показує нам, що на сім світі не має справедливости, що на сім світі кривда, насильство й обман часто панують і тріумфують, а чесність і праведність часто бувають понижені й упосліджені, що часто лишаються злочин і провина в сім житті без кари, а чеснота й заслуга без нагороди. Одним словом: „немає в світі правди“, як говориться в нашій народній пісні:

„Нема в світі правди, правди не зискати, бо тепер неправда стала панувати. Уже тепер правда стоїть у порога, а тая неправда сидить кінець стола. Уже тепер правду ногами топтають, а тую неправду медом напувають. Уже тепер правда сидить у темниці, а тая неправда з панами в світлиці. А вже тая правда сльозами ридає, а тая неправда все не та гуляє. Десь ти, правдо, вмерла, чи ти заключена, що тая неправда увесь світ зажерла!“

Колиж на сьому світі немає правди, немає повної справедливости, то мусить бути інший, потусторонній світ, в якому буде покаране те, що тут лишилося не покараним, і буде нагороджене те, що тут лишилося ненагородженим, в якому правда й справедливість досягнуть перемоги, тріумфу і панування.

Якби так не мало бути, — якби мало бути інакше, — то се противилосяби вродженому кожній людській душі почуттю справедливости, противилося би вродженому нам моральному заповіті і тоді етика немалаби ані загрози ані змислу, немалаби ані санкції ані сенсу.

* * *

Всі виложені досі міркування й розважування привели мене до переконання, що я не можу обійтися без релігії, що я мушу визнавати якусь релігію та що моєю релігією не може бути натуралістичний, неособовий пантеїзм, але мусить нею бути особовий, духовий, позасвітовий теїзм. Я прийшов до переконання, що я мушу вірити в особового, надсвітowego Бога, в абсолютний моральний закон і в індивідуальну безсмертність людської душі. Іншими словами: я мусів признати правдивість природної об'яви Божої, яка міститься в отсих трьох правдах християнської віри:

1. що єсть оден Бог, котрий все сотворив і всім управляє;
2. що Бог є суддя справедливий, котрий за добре нагороджує, а за зле карає;
3. що людська душа єсть безсмертна. (Далі буде.)

Ceterum censeo...

„Унію треба знищити!“

II.

Упоравшись з духовенством, не полишивши на нім ні сухої нитки, не найшовши ані одної додатної сторони, взявся наш любий конфратер до нашого духового стада, до вір-

них, і вже на самім початку заявляє, що „po tem, cośmy słyszeli o pasterzach, nie wiele możemy spodziewać się po owcach“ (ст. 24.)

В фабрикуванні статистики поміг йому другий наш друг і приятель Евлогії, який висилав звіти до „Святейшого Синода“, що в грудні вже мав мати 50 парохій, в лютому 100, в березні 152, а з кінцем квітня 200 вже готових, а 300 намічених парохій. Скажемо єпископови Евлогієві на сі його перехвалки звісну йому пословицю: „Врі (бреши), да меру знай!“, бо навіть приятель його кс. М. Ст. сумнівається що до тих чисел пишучи що: „można by podnieść zarzut co do prawdziwości ścisłości źródeł rosyjskich“, але мимо того опирається на сих жерелах і клеветче дальше на духовенство і вірних та каменем кидає на святе діло зєдинення, на Унію!

А Евлогієва статистика виказує ні менше ні більше лиш 500 парохій т. є. $\frac{1}{4}$ всіх уніятських парохій Галичини, а се число є рішучо — фантазією воїнствующого, безпощадного, страшного Евлогія. І ксендз М. Ст., який так скрупулятно виписав всі імена наших апостатів з усіх можливих жерел, (та дочислив до них і коренних Москалів, як протоєрея Туркевича і майбутнього апостату небіщика о. Маковея), був би певно вичислив і всі парохії православні, а мимо того шукання з ліхтарнею в білий день по тенденційних жерелах найшов всего на всего — не п'ятсот, лиш: 58 на всі три дієцезії (ст. 25—27).

А мимо того, що Евлогієва статистика видалася ксендзу М. Ст. брехливою, та мимо того, що вичислені ним на ст. 26 і 27-мих в п'ятдесят парохій 31 парохій належить до перемиської дієцезії, фабрикує в звісний вже нам спосіб множення через п'ять, опираючись на якімсь апокрифічним „materiały zebranym przez nas w terytorium 117 łacińskich placówek duszpasterskich w archid. lwowskiej, stwierdzamy że na tym terenie ludność została zarażona schizmą w 156 miejscowościach. Odpowiednio do całego terytorium diecezji łacińskich lwowskiej i przemyskiej należało by tę liczbę podwyższyć pięciokrotnie. W takim razie otrzymalibyśmy blisko 800 miejscowości, w których unii, w większej lub mniejszej liczbie, poszli na lep prawosławia“ (ст. 29).

Отже кс. М. Ст. признав Евлогієве число 500 за фантастичне, а мимо того сам в своїй заїлості множенням через п'ять підносить се число до 800!... Тут бачимо, як то злоба може чоловіка засліпити, що йому навіть розум відіймає!...

Але допустім навіть фантастичне неімовірне число нашого конфратра 800 парохій заражених православ'єм, і спитаймось тут, чи винна тому Унія в першій мірі, а в другій мірі духовенство уніятське?

І так найперше питаємо: Хто перед війною підпомагав москвофільство а тим самим і православ'є? Були-ж пре-

цінь дідичі, як Ценські, Скшинські, Гнівоші, що під ніяким услів'ям не булиб запрезентували у себе священника-Українця, лише „przyjemniejszych w obcowaniu“... Хто кинув клич: „trochu prawosławia nie zaszkodzi!“ Через що пішов небіщик Андрій Потоцький з світа, як не через перефорсування против волі народа десяти москвофілів при соймових виборах!... Каже пословиця: Хто сіє вітер, той бурю пожне — тому і ми скажемо: фарисеї, фарисеї! Самі ви москвофілство засівали, самі ви православя плекали, а тепер, — коли воно видало овоч, кидаєте на нас каменем, плюєте на св. Унію,

Розгляньмо другу причину розросту православ'я. Сказано: „Вдарю на пастиря а розбіжуться вівці“. Чийж се слова? Се слова божественного Спасителя, і вони і на нашій пастві мусіли сповнитися. А хтож забрав перший вівцям їх пастирів? Чи Москалі? Ні! Ще галицька адміністрація, — яку тепер чомусь називається „австрійською“ запроторила більш як 400 пастирів по Талергофах та Терезієнштадтах, — отже вони є моральним винувником того сирітства нашої пастви, а затим і тут і там її упадку в тенета православ'я. А тепер фарисеї злорадно затираєть руки і тішиться, що „lud ruski garnął się wprost gorączkowo do prawosławia“ (стор. 27).

Глядім за дальшими причинами. Прийшов Москаль і поставив просто нелюдське правило, що там, де священник український чи добровільно чи під примусом уступив хоч би на кілька день з парохії, там вже насаджував Евлогій **против волі населення** своїх „батюшок“, а опісля хвалився, що він вже має 50, 100, 500 парафій!... Чи і за сей брутальний акт насильства свята Унія має відповідати? Чи і тому Унія „nie wytrzymała egzaminu ze swej siły wewnętrznej?“ (ст. 4) коли її давила, душила „siła zewnętrzna“. Я цікавий знати, що скаже кс. М. Ст. коли йому нагадаю прим. на насильну касату монастирів у Франції, розгонювання монахів у Франції через вороже церкві правительство? Чи також скаже, що „katolicyzm w Francji nie wytrzymał egzaminu ze swej siły wewnętrznej“. Певно скаже: „e! to co innego!“, бо у тих фарисеїв то все „e! to co innego!“ коли розходиться о Унію, та о кинення каменем на ненависних собі Українців. Або прим. тепер, коли большевики зачнуть нищити церков в своїй державі і судьба ся не мине і нечисленні польські парохії на Україні і Росії. Певно буде „co innego!“

Пригляньмося ще і сій причині. Народ, позбавлений своїх провідників, яких фарисеї загнали в тюрми, побачив тепер силу „руського штика“ з одної сторони, а добродушність „руського солдата“, з другої сторони, що не так, як другі війська, які йому прийшлося опісля бачити, прийшов його не рабувати, останній кусень хліба з уст видирати,

а приніс зі своєю силою і добробут і сало і солонину, мук і хліб, цукор і тютюн, а притім щире, золоте серце, і виступав як местник за кривду його „отця духовного“, якого фарисеї кляли в кайдани, запроторили у вязницю, плююли в лице і збиткувались — то чиж можна дивуватися, що той наш мужик міг бути збаламучений, особливо, коли бачив, що той салдат війшов в його церкву, перехрестився, помолився, а не так як інші хоч і католицькі жовніри, які йому довелося бачити, що з церкви стайню на коні робили, кіна в церквах заводили (гляди шематизм львівської дієцезії на 1918 рік).

Добре то конфратрови М. Ст. тішитися, що між вірними латинниками не було переходу на православє, але бо у них не було ні насильства, ні намови, ні покуси. Генерал-губернатор великий Бобринский — заявив кореспондентови „Русскаго Слова“, що „у насъ не предвидится борьбы зъ (римо) католической церквою“ і справді! Чи котрому з латинських душпастирів волос спав з голови? Чи котрого латинського священника вони усунули або вивезли? Противно сам кс. М. Ст. признає, що латинське духовенство мало приступ до нашого духовного стада там, де нашим священикам се було заказано. Ось що читаємо на ст. 71. „Nad parafianami, którzy trwali przy Unii, rozciągają opiekę duchowną księża łacińscy, gdyż kapłanowi unckiemu wstępu do tych miejscowości wzbroniono“... Вони з кожної опеції виходять без клопоту ціло: „Rosyanie grożą proboszczowi wywiezieniem, kończy się jednak na groźbach“ (ст. 64. 5.). „Przed zagrażającym do Rosyi wywiezieniem, ratuje się ksiądz polski znacznym okupem złożonym władzom rosyjskim“ (ст. 70. 32). Kapłan Polak ma dochodzen'a ze strony żandarmerji rosyjskiej, wychodzi jednak cało“ (ст. 70. 39.). Ба! що більше: польський звичайненький собі „kapłan-polak“ з Кохавини Тшопінський, broni skutecznie kapłana-unię przed Rosyanami (ст. 68. 24.), а рівночасно чиновник з генералгубернаторства Мезенцев ординарієви львівської архієпархії о. офіціялови Андрієви Білецькому, на його інтервенцію в справі насильств над уніятською церквою грозить „вішанням“...

І мимо того, що латинський клир тішиться повною свободою а на польських вірних ніхто не наставляв, траплялись і у них такі події, які їх компромітували, як прим. виходження латинського священника з процесією напротив Евлогія в Жовтанцях, перехід самих латинників на православє в Чернушовичах, Полюхові, Германові коло Львова. Але в нас нема тої злости, щоби з похибок одиниць видісити на „wewnętrzna słabość polskiego katolicyzmu“, але... впрочім: „to co innego“...

Подібно як з вифантазуванням числа парохій перейшовших на православє, так само маячить наш любий кон-

фратер і з числом вірних, що перейшли на православ'є і виховує се число на пів мільона. Яким ключем дійшов він до сего числа? Проміннями Рентгена, які випускав з свого люблячого Унію серця. Смістесь браття? Не смійтєся, а читайте: „Wobec najlepszej tajemnicy [Рентген] пішучо Рентген [], jaką pod tym względem zachowują Rusini, trudno na to pytanie dokładnie odpowiedzieć. Aby jednak uzyskać przynajmniej uzasadnione prawdopodobieństwo musimy się podjąć pewnych kombinacji. Wiemy (!), że parafij prawosławnych w czasie inwazji było 500 (?!), każda parafia liczyła bodaj po 1000 dusz, a więc okragło pół milionka!“

Дві братні душі, обі ненавидячі Унію цілим серцем, найшлися як в корці маку. Евлогій дав множимок, наш конфратер дав множник, а ти, свята Уніє, терпи! Але давне право льогічне каже: „Quod gratis asseritur, gratis negatur!“ З комбінаціями, правдоподібностями (ст. 32.) кс. М. Ст. полемізувати не будемо, бо тут, виразившись дуже чемно: кс. М. Ст. занадто „gratis asserit“!

Кс. М. Ст. лише три громади, а саме: Бичківці, Бишів і Яричів хвалить за їх опозиційне становище против воїнствуючої схізма, але і тим своїм „ze wszęch miar uznania godnym gminom“ причіплює латку пишучи, що власне становище їх доказує, що „страшний терор“ і „брутальний гвалт“ не був знов таким, щоби його не було можна і то в досить легкий спосіб переломити. Ми лише питаємо ксєндза М., чому він тут консеквентно до своєї тези „множення через пять“, не помножив бодай ті три „uznania godne gminy“ через пять, то булоб таких хоч пятнайцять парохій? Е! бо пятнайцять уніятських парохій булоб вже за великим для нас дарунком з люблячого для нас серденька ксєндза М. Ст.

Чомуж так Унія зле списалась? Бо її ще перед російською інвазією точила внутрішня недуга, як се сконстатував „nie kto inny jak obecny unicki władyka stanisławowski Grzegorz Chomyszyn, zatem dyagnosta w tym wypadku najbardziej kompetentny“ (ст. 35.). Wkazał je zaś w dwóch swoich listach pasterskich z r. 1916 w czasie inwazji rosyjskiej. Te listy dokumenty pierwszej wagi, stanowią podkład do dalszych rozważań“ (ст. 35.). Оба ці пастирські послання були докладно обговорені д-ром Гавриїлом Костельником в його відповіді д-рови Францішкови Смольці на його пашквільну книжку на велику скалю, і туди відсилаємо і ксєндза М. Ст. і цікавих читачів, бо не хочемо вічно повторяти одно й те саме. Та на жаль у так многих Поляків повторяється завсіди одно й те саме — завсіди одна й та сама „слабість“ до своїх сусідів — передовсім до нас. І власне ся „слабість“ є тою спружиною, що вони знова й знова розвивають її „слабу, слабосильну, хору“ льогіку і думають тим „вилічити“ своїх

сусідів... Алеж на таку погану гру ми не маємо так багато часу, як „*beati possidentes*“, що нічим іншим не мають (?) журитися, як лиш тим: як би то як найбільше сусідів „вилічити“ — з не-Поляків на Поляків? Наше діло зовсім инакше і наша думка зовсім инакша. А коли відповідаємо їм, то знаємо, що їх не „вилічимо“ — а хочемо тим бодай на хвилинку обігнатися від влізливих а злющих мух.

о. Ю. Дз.

Від Редакції:

Ceterum censeo... трудно ягнати перечитися з вовком, особливож коли він вже його в пащі держить. Ягня все винувате, бо — наглядна річ — воно „вовкови каламутить воду“ — — —

Впрочім, *księżę M. St.*, таким способом, яким Ви виступаєте проти нашої Церкви і цілого нашого народу, можна виказати і доказати, що тільки захочете. Так н. пр. в той спосіб дуже легко можна би виказати ті самі хиби й слабости в цілій католицькій Церкві, які ви виказуєте у нашій українській католицькій Церкві з грецьким обрядом. Після Вашої рецепти воно так виглядало би: Католицької церкви властиво нема, бо з яких вірних вона складається? Одну часть мали би становити такі вірні, котрі вже відпали від катол. Церкви; другу часть такі, котрі колись відпадуть; третю часть такі, котрі в Христа не вірять, хоч і є охрещені; четверту часть такі, котрі навіть в Бога не вірять; п'яту часть такі, котрі лиш задля користий признаються до катол. Церкви; шесту часть такі, для котрих катол. релігія є тільки „національним коником“; сему часть такі, котрі не знати чим є — ну, а деж вірні катол. Церкви? От і цілий *hocus-rosus*! Та хто так аргументував би, сей — наглядна річ, як сонце на небі — дав би доказ лиш на се, що він є заїлим, засліпленим ворогом катол. Церкви. От який Ви доказ дали про себе *księżę M. St.*! Ви є ворогом нашого життя, а як такий не можете инакше говорити, як в дійсности говорите. Але щоби Ви се могли зрозуміти, мусіли би Ви перестати бути заїлим, засліпленим ворогом нашого життя. Ніщо инше тут не допоможе!

о. Др. Гавриїл Костельник.

Недоля рабів.

Рабом я родився в неволі —
Куди дорога до волі?
Я грішний, безчесний і злий.
А кат мій, мов ангел, святий!

Коли я стаю до борби,
 Щоб волю здобути собі,
 Вже кат на весь голос горлає,
 Мене на весь світ знеславляє:
 „Глядять! бунтівник він проклятий!
 І якжеж його шанувати?
 Він світ скатував би цілий,
 Як тільки він був би вільний!“

Колиж я спокійно тягну
 Свою сю недолю страшну,
 Вже кат на весь голос горлає,
 Мене на весь світ знеславляє:
 „Глядять! на раба він вродився!
 Світ вольний йому й не приснився!
 Чужа йому вища журба,
 Незвісна — за волю борба!“

* * *

Чому мені жертвою бути
 І грою чужої облуди?
 Бунтується серце у мені,
 Усій дорікає вселенній!

Лиш як на Розп'ятого гляну,
 У темрі нараз я прогляну: —
 „Мій сину!“ — так каже Розп'ятий,
 „Від мене учись побіджати!
 Лож немічна, й хоче підпори
 Меча, — та вона не поборе!
 Тебе ось кати бють бичами,
 Ти беш їх правди огнями —
 Борцями родилися люди,
 Котрим з тих борців хочеш бути?“

Галятівський як гомілет.

(Начерк студії).

V.

Проповіди Галятівського.

„Ключь разумѣнія“ складається з двох томів. В першій
 томі є 32 проповіді, в другій 14. Всі проповіді празничні.
 Ось вони:

В першій томі:

1. Казанє на Рождество Христове;
2. II. Казанє на Рождество Христове;
3. Казанє на Обрізанє Христове;

4. II. Казанє на Обрізанє Господнє;
5. Казанє на Богоявленє Господнє;
6. II. Казанє на Богоявленє Господнє;
7. Казанє на Стрітенє;
8. II. Казанє на Стрітенє;
9. Казанє на Віханє;
10. II. Казанє на Віханє;
11. Казанє на Страсти Христові;
12. II. Казанє на Страсти Христові;
13. Казанє на Воскресенє Господнє;
14. II. Казанє на Воскресенє Христове;
15. Казанє на Вознесенє Господнє;
16. II. Казанє на Вознесенє Господнє;
17. Казанє на Сошествє св. Духа;
18. II. Казанє на Сошествє св. Духа;
19. Казанє на Преображенє Господнє;
20. II. Казанє на Преображенє Господнє;
21. Казанє на Успенє Пресв. Богородиці;
22. II. Казанє на Успенє Пресв. Богородиці;
23. Казанє на Рождество Пресв. Богородиці;
24. II. Казанє на Рождество Пресв. Богородиці;
25. Казанє на Покров Пресв. Богородиці;
26. II. Казанє на Покров Пресв. Богородиці;
27. Казанє на Воведенє;
28. II. Казанє на Воведенє;
29. Казанє на Благовіщенє;
30. II. Казанє на Благовіщенє;
31. Казанє на Воздвиженє Честного Хреста;
32. II. Казанє на Воздвиженє Честного Хреста.

В другім томі:

1. Казанє на св. Великомученика Георгія;
 2. II. Казанє на св. Великомученика Георгія;
 3. Казанє на св. Николая;
 4. II. Казанє на св. Николая;
 5. Казанє на св. верховних Апостолів Петра і Павла;
 6. II. Казанє на св. верховних Апостолів Петра і Павла;
 7. Казанє на св. пророка Ілїї;
 8. II. Казанє на св. пророка Ілїї;
 9. Казанє на св. Івана Хрестителя;
 10. II. Казанє на св. Івана Хрестителя;
 11. Казанє на св. архангела Михаїла;
 12. II. Казанє на св. архангела Михаїла;
 13. Казанє на преподоб. о. нашого Антонія Печерського;
 14. Казанє на преподоб. о. нашого Теодозія Печерського.
- Пригляньмося змістови проповідий Галятовского.

В першій проповіді на Різдво Христове обіцяє проповідник „показати подобі, з котрих можемо зрозуміти, як Бог з людською натурою зединився“, а відтак обіцяє „по-

казати фігури, котрі предзначували, що Бог мав взяти на себе чоловічу натуру і з нею зєдинитися". Такими подобами є душа й тіло; дві науки в однім чоловіці пр. філософія й теологія; дерево мале „прищеплене“ до дерева великого; перстень олов'яний з діамантом; меч в похві; лук з тятивою. „Южъ маєте ласки ваши подобєства, зъ которыхъ зрозумѣти можемо, якъ Богъ зъчеловѣкомъ з'єдночилсѣ. Наступують еще фѣгури, котрыє предзначали, же мѣлъ Богъ взяти на себе натуру чєловѣчую и зъ оною з'єдночити сѣ. Была о тымъ фѣгура на тотъ часъ“ ..., коли Адам окрив ся шкірою, щоби пам'ятати на смерть; коли Яків учинив ся Есавом; коли Йосифови Яків справив „шату взористую“; коли Ісус син Йоседеків був убраний в „шати шпетніі“; дальшими фігурами були Кодрус і Юпитер...

В другій проповіді на Різдво Христове обіцяє Галатовський показати причини, для котрих взяв Бог на себе натуру чоловічу, а не ангельську, як також причини, для котрих Син Божий взяв на себе натуру чоловічу, а не інша особа Бога, не Отець, ані Дух св.

Вказанєм інших імен, якими Син Божий називається, займається Галатовський в третій проповіді на Обрізання Господнє. Ось ті імена: „Аз єсьм, іже єсьм; Господь Саваот; восток, альфа і омега; Ісус; Христос“.

В другій проповіді на Обрізання Господнє ставить проповідник питання, якими іменами „збавлене“ наше називається і відповідає: живот вічний; слава; покой; веселе; царство; корона; пінязь; вечера

В першій проповіді на Богоявлення говорить про матерію, форму і початок кожного „сакраменту“.

В другій подає автор причини, для котрих Ісус Христос хрестився в ріці Йорданській. Ось вони: Ісус Христос хрестився в Йордані, щоби установити нам тайну хрещення; щоби згасити водою огонь гніву і тілесної пожадливости в чоловіці; щоби утопити в воді Фараона (Фараон се — „цербер пекельний“); щоби перепровадити християнський нарід через Йордан хрещення, з світа до неба; щоби витягнути з води „вельориба пекельного“ і забити того, що людий пожирив; щоби уздоровити „шкідливі і ядовиті“ води; щоби вкинути в воду розслабленого (грішного) чоловіка; щоби освятити воду (Бог вже передше освятив три елементи — огонь, повітря і землю, а тепер воду).

Перша проповідь на Стрітення порушує питання, яким способом і коли приходить до нас Христос, щоби ми його до себе прийняли?

Друга проповідь на Стрітення відповідає на питання, яким каменем є Христос? Відповідь така: Христос є карбункулом, яспісом, шафіром, хризолітом, берилльом, гататком, аметистом, шмарагдом, топазіоном і магнесом.

В першій проповіді на „Віханне“ Господнє пита-

ється Галятівський: „Яка то є цорка (донька) Сіонская и Вавилонская?“ А даліше застановляєсь над причинами, для котрих не кажуть боятися донці Сіонській, коли до неї приходить Христос, цар слави? — „Цоркою“ Сіонською називається: жидівська синагога, церква Христова, вірна душа і Пречиста Діва. „Цоркою вавилонською: місто Вавилон (де мешкав Навуходонозор, що за пиху став волом і сім літ їв траву на пуши) і світ (бо як в Вавилоні мешкали дикі звірі, „гіпокентаври, сірени, їжеви“, так на світі злі люди). — Для чого не кажуть боятися „цорці“ Сіонській, коли до неї приходить Христос? Бо Христос приходить до нас з „словами обфітими, котрії трикоть плачучи за гріхи наші виливаєт“; бо Христос іде до нас з вдячним співом „Осанна“; бо йде до нас з пахнучими й цвітучими „розечками финиковими“; з дванайцятьома покорними апостолами; іде на покірній ослиці; іде, щоби його люди судили, щоби терпіти муки...

Друга проповідь на „Віхане“ розбирає питання, чого можемо навчитися від Христа?

В першій проповіді на Страсти Христові застановляється проповідник над тим, які муки задавано Христу? (Жиди завдали Христу 5475 ран).

Друга проповідь на те саме свято розбирає причини, для котрих Христос терпить в своїх муках великий біль.

В першій проповіді на Воскресення поясняє автор слова Ездри (III., 4): „Солнце возсіяетъ въ нощи, и луна трищи на день, и каплетъ кровъ отъ древа, и камень дасть гласъ свой“.

Друга проповідь на Воскресення вичисляє фігури, що преобразували Христове воскресення і відповідає на питання, як і ми можемо воскреснути?

В першій проповіді на Вознесення подані „ступні“, через котрі можемо вступити з землі до неба (віра, добрі діла, любов). В другій описується, з яким тріумфом взнісся Христос до неба. (Проповідник описує тріумфальний візд римського витязя і порівнює з сим віздом вознесення Христа).

Перша проповідь на Сошествіє відповідає на питання, чому св. Дух показався в чотирох знаках (голуба, облака, вітру і язика)?

Друга проповідь на Сошествіє подає видимі середники, через котрі можемо пізнати в однім Божестві Трійцю. Один „сродок“ (середник), каже Галятівський є філософічний, другий теологічний, третій пророчий і патріярший. (Середники філософічні: єство (єдність, правда, доброта); душа (має три „мочи“: роснучую, чуючую і розуміуючую); сонце (круглість, світло, тепло); дуга (три краски); вода (з одного жерела два „струмена“); дерево (з одного кореня дві „літоросли“).

В першій проповіді на Преображення подає проповідник різні пророцтва о Христі, з котрих можемо зрозуміти, що Христос се правдивий Месія.

В другій проповіді маємо пояснення, як люди з мертвих вставши, переминуться. (Будуть сильні, прудкі, субтельні).

Перша проповідь на Успення Пр. Богородиці вичисляє нитки, з котрих уткана одіж Пр. Діви (перша нитка льняна, друга вовняна, трета шовкова, четверта золота).

В другій проповіді на те саме свято вичисляє знов проповідник дванайцять зізд, з котрих складається корона Пр. Діви (фосфорус, гесперус, арктос, оріон, офіухус, кодус, комета, спіка, ліра, амальтея, касіопея і андромеда).

Перша проповідь на Родство Пр. Богородиці займається сімома стовпами в домі Пр. Діви (сі стовпи: соляний, оболочний, огнистий, димовий, залізний, срібний і небесний).

В другій проповіді вичислені великі річи, котрі учинив Бог Пр. Діви.

Перша проповідь на Покров Пр. Богородиці поясняє, як то Пр. Діва зважила огонь, зморила вітер і завернула назад минувший день.

Друга проповідь показує нам „пюра“, з котрих Пр. Діва зробила собі крила і ними залетіла до неба. Ось ті „пюра“: вірла, гріфа, лебеда, журавля, бузька, фенікса, голуба, ластівки, монополіяти, алціона, порфіріона і харадія.

В першій проповіді на Воведення поясняє автор, длячого „єсть пенкная Пр. Діва“, а в другій, чого можемо научитися із слів Пр. Діви.

Перша проповідь на Благовіщення відкриває нам, де на землі і на небі має місце Пр. Діва. Друга рішає питання, яким небом є Пр. Діва, Бо „ведлуг наук філософів і астрольогів“ є одинайцять небес, а се небо, на котрім є місяць, друге, на котрім є меркур, на третім венус, на четвертім сонце, на пятім марс, на шестім юпитер, на семім сатурн, на осьмім всі зізди, девяте є кришталове, десяте „перше порушаючесь“, а тринадцяте емпірейське.

В першій проповіді на Воздвиження хвалиться св. Хрест, а друга відповідає на питання, яким хрестом хвалиться апостол Павло і вчисляє фігури, які прообразували св. хрест.

В II. томі перша проповідь на св. Георгія пояснює причини, для яких злі люди на світі ненавидять добрих, а друга подає знаки, з котрих можемо зрозуміти, „же не много людей будет в небі, більше їх будет в пеклі“.

Перша проповідь на св. Николая розбирає такі питання: Як св. Николай зраховав те, що ще не було? Як зібрав „раскрапленныя капль?“ Як озеленив сухі цвіти? Як отвориз „запертыя хранилища“ і вивів „затворенныя въ нихъ вѣтри?“ Як намалював образ голосу? — Друга проповідь

застановляється над тим, яким способом доступив св. Николай неба?

Перша проповідь на св. Петра і Павла пояснює слова: „Ходяще хождаху и плакаху ся; метающе сѣмена своя; грядуще же прийдуть радостію; вземлюще рукояти своя“. Друга проповідь вичисляє інші імена верховних апостолів (світільники великі, херувими золоті, труби срібні, стовпи мідяні, дві сосци).

В першій проповіді на св. Іллі говориться про те, що люди обтяжені не можуть бути піднесені до неба. Друга проповідь хвалить св. Ілію містом „моцним, столпом залізним і муром мідяним“.

Перша проповідь на св. Івана Хрестителя називає того святого великим при народженню, великим за життя і великим по смерті. В другій проповіді описує Галатовський коронацію св. Івана Хрестителя.

В першій проповіді на св. Михаїла вичислені дороги, на котрих стережуть нас ангели (сими дорогами се: дорога нашого життя, смерті, доброго учинку, гріха, покаяння і „прейзрення“ Божого). Друга проповідь рішає питання, в чім добрі ангели із злими годяться, а в чім ріжняться. А саме годяться в сім, що не займають місця і тисячка їх може зміститися в ушку ігли; можуть зробитися „великим олбжимом“ і зайняти велике місце; мислю мовлять; тіла не мають; „не заживають покарму“ і знають будучі річі.

Проповіді на св. Антонія Печерського і на св. Теодозія Печерського хвалять чесноти сих святих.

Кожда проповідь Галатовського починається текстом з св. Письма. Ексордіум поясняє звичайно сей текст як найдокладніше, по егзегетичному, (розуміється на свій спосіб, по схолястичному), подаючи на ствердження вірності пояснення дуже часто виписки з св. Письма. Наррація становить одну гармонійну цілість. І тут виписків з св. Письма дуже багато. Попри св. Письмо цитує Галатовський дуже радо св. Отців зглядно писателів церковних і інших письменників та учених як старинних, так і новіших, (Діонізія Ареопігита, Фільона, Йосифа Флявія, Климента Александрійського, Іренея ліонського, Юстина, Орігена, Іполита, Методія, Тертуліяна, Кирила Єрусалимського, Івана Єрусалимського, Клявдіяна, Лактанція, Ероніма, Еліфанія Кипрського, Григорія Назіанзенського, Григорія Ніського, Атанасія Александрійського, Євсевія Памфіла, Августина, еп. Кирила, Созомена, Юліяна Померія, Теодорита, Флявіяна, Івана Касіяна, Боеція, папу Гелазія, Фортуната, Григорія Двоєслова, Софронія, Івана Золотоустого, Григорія Туреського, Івана Мосха, Фульгенція, Івана Дамаскина, Павла Діакона, Никифора, Луїтпранда, Свіда, Теофілякта болгарського, Симеона Метафраста, Петра Альфонса, Петра Ключійського, Граціяна, Анзельма з Кентербури, Альберта Великого, Тому Аквіната, Дунскота, Вікентія, Тому,

Кантіпрата, Николая де Ліри, Каліста, Ніккольомінія, Бенєфіса, Тритемія, Альберта Кранція, Івана Л. Вівеса, Павла Йовія, Дубровія, Івана Слейдана, Жана Бодена, Нісціпаріюса, Левенклява, Турселіна, Корнелія а Ляпіде, Сігонія, Івана Бонтера, Белярміна, Баронія, Длугоша, Меховіта, Іванінія, Кримера, Мартина Більського, Стрипковського, Петра Скаргу, Якова Вуєка, Комменія, Себастьяна Петрицького, Сушу, Адама Опатовича, Николу Радивила, Симона Сиренія, Смалція і кількох незвісних авторів; крім того цитує ще Галятівський Овідія, Вергілія, Плінія, Цицерона, Сенеку, Квінта, Курсія, Валерія Фляка, Фльора і Евтропія; вкінці: Печерський Патерик, Лексикон Памви і Синописіс Гізеля).

Заключення у Галятівського переважає доволі довге. В нім розвиває він часто нові думки, котрим місце було би радше в наративі.

Як бачимо з поданого в горі змісту проповідей, всі вони догматичні. Морального елементу дуже в них мало. Навіть в конклюдії не все знаходимо моральну науку, а часто і там не годен устережися Галятівський перед „ученим“ викладом.

Штучність і неприродність, одним словом „школа“ — на кожній кроці. В кожній проповіді знаходимо не тільки строго переведений поділ цілого предмету, але й захований старанно порядок при вичислюванні чого прикмет, чи чеснот, чи зізд, чи каменів чи чого иншого. З одного предмету на другий переходить проповідник зовсім „по катехитичному“, не стараючись заповнити бодай одним переходовим зворотом прогалину між предметами. У нього просто: по перше, по друге і т. д. Деколи мається вражіння, що неодна проповідь Галатівського се кістак без мяса.

Від загальної хиби своєї доби, значить, від пописування своєю ерудицією, не вільний очевидно і Галатівський. Нема галузи науки, про котру він не згадувавби, на котрій він не „розумівся би“... В другій проповіді на Богоявлення довідуємось, що „вельориб“ має на собі „пюра“, котрі високо підносить, „гды пливати хочеть“. В другій проповіді на Стрітєння учить нас Галятівський про таємну силу кожного камення. І так карбункул боронить людей від повітря, яспис забезпечує перед отрутою, шафір прояснює зір, хризоліт відганяє мелянхолью і „фрасунок“, берільос додає хоробрости, гагаток боронить від вужа, аметист відганяє п'янство, шмарагд любить чистоту („бо которая панна при собі шмарагд носить, поки єсть панною, шмарагд зостає в цілости, а скоро панєнство утратит, зараз шмарагд зламлеть ся на двоє“), топазіон означає відміну шастя чоловічого („бо гди чоловік на него глядять, показуєт чоловіка до гори ногами стоячого“), магнес витягає з рани кулю або залізо. В першій проповіді на Воскрєсення розпавляє Галятівський про почвірний змісл в св. Письмі: літераль-

ний, моральний, алегоричний і анальогічний. З тої самої проповіді довідуємось, що коли місяць блідий, то буде дощ, коли червоний, то вітер, а як білий, то погода. Інтересне також пояснення нашого проповідника в першій проповіді на Сошествіє про повстання громів, блискавиць і трясення землі. Про „сродки“ філософічний, богословський і пророчий, як також про дванайцять зізд, згадували ми вже в горі. В другій проповіді на Покров Пр. Богородиці читаємо, що ластівка зіллям, що зовесь хелідонія, своїм сліпим дітям отвирає і уздоровляє очи, а знов птиця моноподіята не сідає ніколи на землю, але все „на повітру літає, бо у того птаха ног німаш, тільки суть дві жилці на хребті, котрими гди хочєть отпочинути, ухватит ся на дереві за голь і там отпочивает“. Тамже читаємо, що птиця алціон „на морі гніздо собі чинит“, а порфіріон, що живе по домах в Єгипті і любить чистоту, коли в яким домі поповниться гріх нечистоти, нічого не їсть і умирає. Вкінці птиця харадій пізнає, чи чоловік недужий буде жити чи помре.

В першій проповіді на Благовіщення виясняється слухачам, що таке лятрія, дулія і гіпердулія.

В першій проповіді на Воздвиження Чесного Хреста заставляється проповідник над ріжними причинами як „чинячою“, матеріяльною, формальною і фінальною.

В першій проповіді на св. Ніколая відкриває нам Галятівський тайни пекла. „Геометрове повідають, що пекло є довге, широке і глибоке на 200 миль“. — В тій самій проповіді поясняє так Галятівський повстання вітрів: „Розмаити люде розмаите розумѣють, єдны мовять же вѣтры походять з земли, гды одна часть повѣтря вѣ яскинѣ подземные заходитъ, а другая часть повѣтря зѣ яскинѣ подземныхъ выходитъ, на той часть тѣи двѣ части повѣтря рушаються изъ собою стираються, и стого порушеня стаетъ вѣтеръ... Други повѣдають, же вѣтры походять з моря, гды отного морская полудневая з отногою морскою полуношною зыйдутся и з собою стираються, и стого порушеня морского стаетъ вѣтеръ. Инши повѣдають, же вѣтры походять зъ оболока, гды оболѣки рушаються и ходять на повѣтру, на той часть порушають повѣтре и зѣ того порушеня стаетъ вѣтеръ“... Астрольогове кажуть, що вітри походять від планет, а теольогове, що вітер „ангели справують“.

В другій проповіді на того самого святого розправляє наш проповідник про двояку мудрість, несотворену і сотворену. Несотворена є або єстєнна (самое естество Божское) або перзональна (Син Божий). Сотворена мудрість се набута через працю або влита Богом.

В першій проповіді на св. Ілії довідуємось, що є троє небо, емпірейське, фірмаментове і повітряне...

Отсе пописування своєю ученістю, читаністю, отся

одним словом „ерудиція“, се відемна прикмета проповідництва XVII. століття, яку Галятівський присвоїв собі найбільше і якого найбільше грішить.

Інших відемних прикмет сучасників, як панегіризму і фаміліярности з Богом, в проповідях нашого проповідника так якби не було. Фаміліярности зовсім не стрічаємо, а панегіризм хіба тільки в його науці, як складати похоронні проповіді

Як представляється у Галятівського так сильний у польських проповідників національний елемент? Авжеж дуже марненько. Заледви одна, дві назви, і то радше польсько-державного, як строго українсько-національного характеру. От в другій проповіді на „Віхання“ згадується коротко про гетьманів і полковників; в першій проповіді на Страсти про литовського князя Витовта; про Мойсея як гетьмана Ізраїльського; в другій проповіді на Преображення про Олега, князя древлянського; в першій проповіді на Благовіщення про Аскольда і Дира; в першій проповіді на св. Іллі про Володимира В., „монарха русскаго“; в другій проповіді на св. Івана Хрестителя про князя Святослава — і цілий патріотизм Йоанікія Галятівського,

Не багато також інтересують нашого проповідника суспільні справи. Так пекуче для тодішнього українського горожанина суспільне питання (суспільні причини, що викликали козацькі війни під проводом Хмельницького) для Галятівського не існує. Він навіть не згадує про козацькі війни! От мимоходом згадує тільки в першій різдвяній проповіді і то загально про „утраплення людей убогих, страт, внів, здержання заплати слугам, наємникам, робітникам“... В другій проповіді на „Віхання“ дозволяє Галятівський королям і потентатам їздити часом і одним конем. В тій самій проповіді говориться: Христос згнів би панів, що вони не припускають до себе людей убогих, підланих і дітей малих і мають варту у дверях і в брамах, щоби нікого не впускати... А далі: Лицарі гетьмани і полковники від Христа мають учитися, щоби нікому не робити кривди. В другій проповіді на Введення пригадує Галятівський своїм слухачам, що нашими ближніми є пани і слуги, потентатове і невольники... Трохи обширніше відкриває Галятівський свої погляди на суспільні відносини в першій проповіді на Благовіщення. Він каже: Між людьми є троякий стан: посполитий, панський і духовний. Як Хам Симови і Яфетови, так люди посполиті служать панам і духовенству... Має отже Пр. Діва місце між людьми посполитими, бо люди посполиті дають своїм панам дань, слухаючи Апостола Павла, котрий мовить: „Воздайте убо всімъ должная“!.. Має Пр. Діва місце між панам, бо пани боронять отчизну і церкву Божу от неприятелей. Має місце і між духовними, бо ті моляться. — Натяки на п'ятику, розпусту, ворожбицтво

і інші сим подібні народні пороки не треба уважати на-
пiмненнями зверненими спеціально до слухачів Галятовського.
Сі морали в такій самій формі, що у Галятовського, знай-
дено у кожного християнського проповідника середніх віків,
ба навіть ще раніше, у всіх майже грецьких проповідях.

Наслідування західних взорів було у наших проповід-
ників XVII. ст., а передовсім у Галятовського, так невільни-
че, що вони хоч православні, не закримічують, як в своїх
проповідях голосять подекуди науку католицьку, противну
православю. І так пр. в першій проповіді на Богоявлення
висказує Галятовський вповні католицький погляд про Евха-
ристію (про час переєствлення), а в першій проповіді на
Успення про Непорочне Зачаття Матері Божої.

Мова в проповідях Галятовського хоч не чисто україн-
ська, бо нашіпована польонізмами, але зате популярна.
Місцями подибуємо народні приповідки, як пр. в першій
проповіді на Покров: „Хто вітрови служить, тому димом
платять“.

* * *

Йоаникий Галятовський се вповні диття свого часу. Ори-
гінальності в нім майже ніякої. Се синтеза двох напрямів
польської проповідничої літератури. Від польських пропо-
відників Жигмонтівської доби переняв він у своїх пропові-
дях передовсім форму а по части і загальний зміст пропо-
віди, від пізніших проповідників деякі лихі прикмети (на
щастя не всі!), а передовсім „ерудицію“. Взагалі Галятов-
ський чистої крові схолястик. Він сухий, аж через те нуд-
ний. Чуття в нім майже ніякого. Під сим зглядом подібний
до свого учителя Лазара Барановича, хоч під кожним згля-
дом перевищує його.*)

Свящ. Володимир Герасимович.

Спроби оживлення Богослужень і звичаїв у нашому обряді.

Так отже по моїй гадці годилося би розвести ширшу дис-
кусію проміж Всечесною Братією над ось якими темами:

1) Вечірні і утрєні зробити народові зрозумілими в цей
спосіб: Посгаратися о видання підручників до цих відправ на
неділі і свята, подібні до виданих ОО. Василями в Жовкві

*) Через воєнні події годі було мені дістати праць Архан-
гельського і І. Огієнка. Через те головню ізза недостачі праць Огієнка,
не використані дуже важні для сього предмету жерела.

в 1907—8 рр., але щоб книжочка йшла в два стовбці: один з текстом церковно-славянським а другий рівнобіжно з українським перекладом. Таких книжок закупити для кожної Церкви по 10—20 примірників. Крім цього поагітувати особливе проміж школярами вищих років науки, щоб собі такі книжочки купували, заохочувати їх, щоб в крилосах співали, завести два крилоси і псалми читати стихами на переміну. Далі і в церкві і в школі заохочувати, щоб всякий перед відправою перечитав собі, дома текст і його український переклад а тоді і відправа оживиться і за якийсь час стане всенародною, бо всякий собі дома перечитає і зрозуміє те, що опісля в менше зрозумілій мові в церкві співати-ме. Як нові покоління підрастатимуть, то й збільшиться гурт учасників хору.

Тоді вечірні й утрєні перестануть бути бездушним відклепанням тексту дяками і „крилошанами“, а ізза доданого перекладу стануть зрозумілим Богослуженням.

2) Вечірні й утрєні під неділю і свято вживав би я вказаним правити в передодень вечером і лучити обидві відправи разом. Такий звичай у Москалів, і він мені вельми сподобався. Люди в суботу по роботі зійшлися би радо, а як що мали би вже згадані вище книжочки, відспівали би разом всенародно, гарно і складно. Тут додав би я ще, що гарно було би, якби читання на вчєночнім (парамєї) читалися в українському перекладі, таксамо на утрєнях можна би читати синаксар по українськи. А щож робити в неділю ранком? І на те знайшлася би рада. Виготовити для народу переклад на українську мову часів хочби в скороченій формі, як пр. для священників до відчитування правила і люди собі ці часи співали би а священник за той час міг би слухати св. Сповіді. І все було би відправлене і устав би звичай, що дяки клеплять утрєню а священник, що трошки посповідає, то біжить до престолу на „на ектеїю“ чи „возглас“. Цей звичай, збережений Москалями вельми гарний і в часі непрошеної їхньої гостини я питав і світських Москалів і батюшок, чому вони так правлять і чому в суботу чи передодень свята а не в неділю або свято рано і що роблять рано перед Літургією, то відповіли мені, що такий звичай у них стародавній, а ранком перед Літургією в них друга робота. Проскомидія, бачте, займає чимало часу, бо люди раз-у-раз підступають до жертovníка з просфорами для „вынутія частиць“ а з цього... гарний прибуток для священника... Та окрім цього, як дехто крім пасхального часу говіє, має нагоду висповідатися. За той час, — казали мені, далі, — як ця довга тай інтратна проскомидія служиться, псаломщик відчитує часи на крилосі. Ось таке завести би у нас, розуміється *mutatis mutandis* тай без тої мозольної проскомидії, хто знає, чи було би воно пригожим.

3) Акафісти, молебні, додаткові молитви, суплікація і молитви щоденні повинні читатися виключно в українському перекладі.

4) На Службі Божий по Євангелію повинно ся перечитати те саме Євангеліє в українському перекладі і відтак голосити проповідь так, як це практикують латинники. Яке вражіння робить на людей Євангеліє в рідній мові, пересвідчився я цього року, коли вперше перечитав український переклад Євангелія на Великдень. Коли я по відправі посвятив людям паски на цвинтари тай побажав веселих свят, та коли опісля пішов до ризниці роздягатися, люди мене обступили, бажали свят тай дякували за „нинішнє Євангеліє“. Ей, коби то, — казали, — отець духовні нам що неділі таке Євангеліє прочитали“...

5) Ще одної гарної практики навчився я від Москалів. Є в них прекрасний звичай, що при хрещенні дитини батюшка закладає новокрещеному на шию маленький так званий „натільний хрестик“ і він цей хрестик носить ціле життя на собі тай і з ним кладуть його в домовину. Окрім цього куми купують у батюшки за 10 коп. для похресника образок його патрона. Це образок мальований на тонкій бляшці 20×10 см. З одного боку мальований Святий, а під ним виписано: „Въ память св. крещенія“ а на самому споді в відповідно приладжених рубриках батюшка виписує метрику уродин і хрещення похресника і усіма датами і підписується. На другому боці образка випечатана коротесенька життєпись Святого і молитва до нього. Похресник, як підросте, завсїгди перед цим своїм образком говорить щоденну молитву. Якби воно гарно було, у нас такий звичай завести, розуміється теж *mutatis mutandis*. Ми могли би впливати на своїх похресників, щоби вони, як підростуть, не тільки перед цими образками молилися, але щоби в день своїх уродин чи імянин до св. Тайн приступали. А і з практичних зглядів був би з цього хосен. Тоді всякий парохіянин знав би день місяць і рік своїх уродин. О такі хрестики (найкрасше алюмінієві) і образки могли би постаратися наші товариства як „Достава“ і „Ризниця“, а всякий душпастир заосмотрювався би у відповідний запас.

6) І в наших сільських хатах можна би дещо гарного завести. Постаратись о видавництво дешевих а гарних образів на стіни в роді курилясових: Небесного Учителя і Пречистої а відтак о образи св. Володимира, Бориса і Гліба, Ольги, Антонія і Теодозія Печерських, Кириля і Методія, Йосафата Полоцького і т. п. і відповідно поагітувати, щоби такі образи в кожній хаті були. А крім цих образів я порадив би ще постаратися о видання двох друків в формі образів а то на однім щоденні молитви з українським перекладом з додатком Заповідей, св. Тайн, шістьох правд і з молитвою за український народ та за навернення східних схизматиків, а на другому картоні найкоротше складений катехізм з питаннями і відповідями. Такі друки оправлені в рамцях за склом нехай би висіли на головній стіні під образами за столом. А помогли би вони чимало до заведення звичаю спільних молитов по наших хатах і пособляли би в катихизації.

7) Дати ще народів в руки дешеvu книжочку Євангелій, Діяній, Апостольських Посланій і Псалтирю в гарному українському перекладі, то можна мати надію, що церковне і духове життя нашого люду оживиться. Приготованням усіх згаданих підручників і т. и. повинні займитися до цього покликані Чинники, а наклад передати відповідним інституціям, як пр. ОО. Василям, або нашій вже сьогодні Ставропігії або недавно основаній спілці „Християнська бібліотека“.

В Терпилівці 18 VI. 1918 р. *).

о. В. К.

Історія чеської церковної схизми.

(Після о. Петра Сінтерн-а Т. Іс.)

1. Дальші причини схизми.

1. Після смерті св. Методія ввели німецькі єпископи в р. 885 у Апостольській Столиці заборону славянської Літургії на Моравії. Сю заборону вважали Чехи все як удар проти їх народности.

2. На тлі ненависти до Німців і Риму зродилися ідеї Гуса. Сі ідеї вдержались в чеській народі до нині. По упадку Австрії з кінцем 1918 р. можна було в молодій чехословацькій державі нераз почути: „Австрії ми вже позбулись, тепер позбудемося ще й Риму“.

3. Чехи з успособлення свого є склонні до переворотів політичних і до реформ релігійних, а через те хочуть перед світом уходити за найбільше поступовий нарід. Про сю загальну вдачу Чехів так пише польський „Dziennik Cieszyński“: „Знані є широко в світі чеські слова *My sem tadec*. Се значить, що Чех всюди хоче бути пер-

*) Цю статейку зладжено як письменний реферат на деканальний соборчик нашого новосельського деканату в Клебанівці, де єї і відчитано д. 20. VI. 1918. та опісля зі звітом соборчика відслано до Влв. М. Консисторії. На те декан уряд в Клебанівці дїстав з М. Конс. таку відповідь з дати Львів 16. VII. 1918. Ч. 5056/сб.: „М. Орд. приймає до відома звіт зі соборчиків в Клебанівці в рр. 1917 і 1918., висловляючи своє признание Всч. ОО. кондеканальним що ввесь час ворожій інвазії зберегли своїх вірних і парохій, а зокрема о. Волод. Герасимовичеві парохови в Терпилівці за інтересний і старанно опрацьований відчит. Петіція Всч. О. в справі, деяких скорочень і змін в Утрені і Вечірні будуть розважувані в слухний час і евентуально узгляднені. На сей рік і в р. 1919 можна відбути лиш по одному соборчикowi. — Від гр. кат. М. Консисторії. — А. Білецкий, офіціал“.

Ввиду цього, що М. Конс. взяла під розвагу наведені проекти, гадаю, що статейка, хоч написана ще в 1918 р. не тратить на актуальности а як раз може стати щасливим починком до ширшої дискусії на зачіплені теми.

ший... Погоння за всім, що нове, поступове, модерне є в Чехів немов другою природою. Вони хочуть бути народом найбільше вільнодумним, найбільше поступовим, найбільше модерним в цілм світі"... — Під релігійним зглядом осудив Чехів, в першій мірі чеського пересічного інтелігента, японський полковник Гірайамо ось як: „Що мені у Чехів не подобається, се брак релігійного змислу, особливо серед образованих кругів. В них нема тої релігійної атмосфери, що в Америці, Канаді і Англії... Люди у них занадто даються поривати борбі політичних партій... Се сумно, бо душа народа через те напевно вопсується“.

Та ще сумніше, що брак релігійного духа бачиться також у великій часті чеського клиру. Коли би чеські священники посвятили своєму власному духовному життю і праці для душ своїх вірних лишень трохи тої ревности і запалу, з яким роздувають національні пристрасти, то ані вони самі не дали би тільки згіршення світови, але їх вірні не були би так внутрішньо безборонні супроти небезпек для віри і добрих обичаїв.

На щастя такою є лишень одна часть священників, а що сказано про інтелігенцію чеську, сього не можна розтягати на широкі круги народа. Що нарід в ґрунті є релігійний, показалося при нагоді обїздки краю двома ревними, американськими священниками чеського походження. Разом з американською місією, якої члени, приїхали вони через Рим до Чех. Коли з уст св. Отця, а опісля власними очима пізнали сумні відносини церковні в новій республіці, підприємляючи вони подорож з викладами по всіх більших чеських і моравських містах. В тих викладах обговорювали релігійно-політичне питання і приготувляли нарід на зближаючийся по їх думці розділ між церквою а державою. В пламенних словах і зі щиростю та отвертостю, якої добрий нарід вже не чув, взивали вони його, аби зорганізовано і сильно виступив до надходячої боротьби „культурної“ та не приглядався всьому, що буде байдужне. Подавляюча більшість народа є прецінь католицька, то й неможливо, аби гравітельство встоялося зі своїми ненавистими розпорядками, наколи проти них виступить католицьке населення як совість наказує і однодушно. Виклади тревали нераз три години і відбувалися під голим небом, бо не було салі на поміщення численно зібраного народа, що з найбільшою увагою слухав займаючої мови бесідників. Слова їх так припали до серця народова, що противники — головно соціалні демократи — не сміли навіть забирати голосу, хіба десь колись кинули оден другий оклик (Zwischenruf). Оден з тих священників, Msgr. Боуска, (Bouska), на одних зборах священних в Празі висловив свій великий жалъ з приводу браку єдності між клиром тоді, коли ся єдність передовсім є коначна. Другий з них, о. Злямаль, на зборах священників

в Прерав сказав противникам целібату просто в очі, що католики в Америці прямо не стерпіли би між собою жонатого душпастиря. Взагалі треба сказати, що католицька справа в новій чеській державі далеко ще не страчена, як се видно з прихильного прийняття, яке найшов новий архієпископ з Праги, о. д-р Кордач, у всіх здорово думаючих з поміж клиру і свіцьких, навіть у німецькій клирі своєї архієпархії, даліше з численних віч протестуючих проти вільнодумних (kulturkämpferisch) розпорядків правительствених, з 60.000 паломників до Велеграду, з масової процесії праських католиків в день св. Вячеслава 1919 р. і з вислідів виборів в чеській, а особливо німецькій мовній області. Як в Німеччині з вибухом „культурної“ війни, так і тут можна би сказати: „Слава Богу, що починається переслідування“.

II. Безпосередні причини схизми.

1. Радикалізм серед чеського духовенства. Блудні стежки „Єдноти“.

Коли німецьке духовенство в Чехії без виїмку заняло супроти нових культурно-войовничих стремлінь правительства вірцеве становище, і держалось осторонь від нездорового руху під прапором чеського націоналізму, — то велика частина чеського клиру своїм потакующим, не церковним а по часті навіть ворожим Церкві і схизматичним становищем нанесла Церкві і вірним велику шкоду. Многі з них пішли на теологію лишень задля хліба, з брудною минутиною, без внутрішнього покликання, без сильної віри, яку ще в гімназії захитала масарикова пропаганда. Теологічні студії мало що в тім змінили. По висвяченню, відчужені ідеалам священства через радикальний націоналізм, стали вони ремісниками і урядниками в душпастирській праці, що робили лиш то, що мусіли. Не маючи найменшого розуміння для повних самовідречення ідеалів священства і охоти для праці в царстві Божім віддалися вони зовсім духови світовому і тим поясняється сей фанатизм, з яким кинулися вони проти перли католицького священства, проти целібату. Жінка сталася змістом їх „реформ“.

Осередником, реформаційного руху серед чеського духовенства, сталася „Єднота“, союз чеських священників. Заснована перед 15 роками, осібно для чеського а осібно для німецького клира, заступалася Єднота колись з успіхом за матеріальні інтереси клира. В наслідок однак надужити поповнених Єднотою в річі і способі зарядили єпископи її розв'язання, а се дало причину до напруження між єпископами а чеським духовенством. Коли наступив переворот політичних відносин, тоді чеські священники заснували на власну руку нову „Єдноту“. Її душею був парох Заградн-к-

Бродски, брат славного міністра залізниць і Премонстратенза, звисний до недавня ширшому загалови лишень зі своїх романів. Він стався допустом нової „Єдності“. З власної ініціативи розіслав він до нових численно зголошуючихся членів „Єдноти“ квестіонар, в яким мали відповісти, який мають погляд що до деяких „реформ“, м. и. що до знесення целібату. Відтак скликав на день 23. січня 1919 основательські збори нової „Єдноти“, на яких головною точкою був звіт з висліду квестіонаря. Його бесіду, в якій повторив ославлене твердження, що більшість чеських священиків живуть в наложництві (що однак з обуренням заперечили єпископи і священики), прийнято помимо спростовання пересад з одушевленням.

„Церков з її монархічним устроєм не надається вже до нашого демократичного ладу“ — оттак за протестантами повторяли священики зібрані принагідно в редакції крамаржових „Народні Лісти“. Вибрано окремі комісії в ціли передискутовання порушених питань та уложення поодиноких точок наміреної реформи, що мали бути предложені Римови як постуляти. Вислідом нарад тих комісій було пропам'ятне письмо „Обнова“ зредаговане в червні 1919 р. В ньому домаганося: 1) основання самостійного патріярхату для чеської держави, для лекшого — мовляв — приєднання відлучених від Церкви Славян; 2) далекойдучого співуділу клира і вірних при іменованню єпископів і інших достойників церковних, тай взагалі допущення свіцьких осіб до управи парохій і єпархій в справах адміністраційних з рівним голосом, що й клир; 3) введення чеської мови до Служби Б, до уділювання св. Тайн і до молитвослова; 4) реформи священничого образования через продовження богословських студій на пять літ; 5) виключної науки на університетських виділах (а не в семінаріях єпархіяльних); 6) більшої самостійности і самоуправи питомців в Семинари; 7) знесення патронату в ціли справедливого роздавання бенефіцій; 8) позволення на церковне благословенство при паленню тіл померших; 9) реформи чинів монаших відповідно до духа часу; вкінци 10) знесення примусового целібату („Verfreiwilligung“). Вислід заряжженого в літі голосовання над сими точками був такий: На 2620 членів „Єдноти“ голосувало 2091, з того 1788 за, 207 проти сих точок; з поміж 96 груп (філій) „Єдноти“ 92 заявили своєю більшістю за точками, а лишень чотири групи (філії) проти. Вибрано трох священиків, які мали завезти сі домагання чеських священиків до Риму: аграрного посла Кройгера, професора теології д-ра Шанду і д-ра Калішека. До попередних додано ще одне домагання, а саме аби у всіх краях чеської Республіки були єпи копн в чесько-національній дусі. Однак по холоднім прийняттю послів у кардинал-секретаря зредукували вони свої домагання до трох: 1) При-

мат в Празі; 2) народня мова в Службі Б. і правилі церковнім і 3) „злагодження“ цілібату. Інші домагання, як демократизації вибору єпископів і церковного заряду, як також реформи богословських студій, провучено.

Дня 7. серпня 1919 відбулися поновні збори „Єдноти“, на яких явилося 1681 священників. Кройгер зложив звіт з посольства, але так недокладний, що не мож було пізнати, з як рішучим опором стрінулись в Римі їх домагання. В наслідок того, як також під впливом членів католицької народньої партії вірно зглядом Церкви успособлених прийнято вдоволенням до відома „щасливе отворення переговорів з Римом“ і висловлено вірність папі і кат. Церкві. При виборі до виділу радикальний Заграднік Бродски перелав діставши 600 голосів проти 1000, поодинокі голоси за політикою „via facti“ (аби на власну руку перевести бажані реформи і поставити Рим перед довершеним фактом) стрінулися з різкою відправою. Та мимо того офіційльний двотижневник „Єдноти“, в кожному числі повторяв домагання меморіалу „Обнова“.

2. Схизма з 8. січня 1920.

Коли Заграднік і його одномишленники побачилися в меншости, zaloжили окрему групу під назвою спершу „Огніскб“, а потім „Клюб священників реформи“ (Klub der Reformpriester). Тут був від тепер осередок руху противимського. Іменованя зненавидженого ними д-ра Кордача на архієпископа в Празі, повитаного радісно всіми добре успособленими, їх, членів „Огніска“, позбавило до решти розваги. Рішено поступати дальше дорогою „факту“ („via facti“). Оба Заградніки і якесь близше неозначене число інших священників заклучили святотацьке супруже. Відтак впроваджено самовільні зміни в Літургії. На Різдво 1919 розіслав д-р Фарски всім парохам перший наклад чеського Служебника, після якого в ріжних місцевостях відправлено чеську Службу Б.

Тепер вже можна було від тих бурителів-очайдухів сподіватися і найгіршого. На пастирський лист чеських і моравських єпископів відповіла „Єднота“ своїм „посланиєм“ повним гіркої критики. Вкінці по попередній нараді, на якій були присутні також масони („Freidenker“), наступила дня 8. січня 1920 схизма. Не помогли голоси остороги з боку католицьких часописий, председателя „Єдноти“ декана Крайгера, американського священника Колярша і кількох членів „Єдноти“. „Священники реформи“ зібралися на конференцію в Празі-Сміхов і зриваючи з Римом проголосили „чехо-словацьку церков“. Вона мала бути „національною“ і „демократичною“, позваляти „свободу совісти“, католицьке богослуження мало бути „поки-що“ задержане, а організація секти мала перевестися на будучім „соборі“. З поміж 6500 священників чехо-словацької держави було на

тих зборах присутніх 211; з тих 140 голосувало за схвистою, 60 проти, 5 здержалося від голосування. Точного числа членів нової „Церкви“ з поміж духовенства не можна подати. Дехто подає се число яко $\frac{1}{20}$ часть всього клира. Між сільським духовенством прихильників нової секти є менше. — Для тимчасового діловодства вибрано виділ з шістьох священиків і шістьох світських. Виділових священиків вибрано сейчас, але два з них не приняло вибору так, що під відозвою виданою слідуячого дня, а взиваючого вступати до нової „Церкви“ було підписаних лишень чотирох священиків.

Цілий той рух має російські тенденції. Священики женяться за приміром російських священиків, але мають надію, що по упадку большевизму вони возьмуть верх над необразованим і отяжілим російським духовенством і проведуть в свої руки, і аж коли будуть мали цілу Росію за собою, тоді сподіються Чехи стати на певнім ґрунті. Знаменне притім, що основателями нової „Церкви“ є самі прихильники Крамаржа, звісного зі своїх російських симпатій панславівста.

Реформатори загналися далше ніж самі спершу хотіли. Як пару день опісля висловився Заграднік, не ходило їм так о справдешний розрив з Римом, як радше о те, аби „настрашити Рим“. Соціальні демократи поставилися байдужно супроти нової „Церкви“. Для правительства ціла та справа о стілько не мила, що вбиває новий клин між Чехів і Словаків. Бо католицькі Словаки на зборах в Сілаїні запротестували торжественно проти назви „чехо-словацька Церков“ з тої причини, бо при її основанню нібден Словак не брав участі. Само правительство в своїм органі „Ческо-словенска Републіка“ ствердило, що „т. зв. Національна Церков“ не має опертя в якімсь елементарнім народнім русі. Та се не перешкаджає йому попірати нову „Церков“. І так прихилилося правительство до внесення партії Крамаржа і законом признало новій „Церкві“ часть церковних дібр католицької Церкви і то в тих парохіях, де прихильники нової „Церкви“ осягнуть 50% там цілий церковний маєток до них переходить, а де осягнуть 25% половину церковного маєтку.

III. Єпископи проти „Єдноти“. Осудження схизми декретом конгр. св. Оффіціум з 15. січня 1920 р.

На конференції єпископів, що відбулася під проводом нового повного енергії архієпископа д-ра Кордача дня 14—16. січня, виступлено енергично проти схизми. Передовсім занятоя справою „Єдноти“. Їй закинено: „Що стреміла до демократизації Церкви, знехтувала в важних справах авторітет єпископів, присвоювала собі власть рівну їм,

а навіть висшу, в справі іменования архієпископа в Празі заняла неприхильне становиско зігнорувати пѣвагу Апостольської Столиці, критикувала в зухвалій спосіб спільне посланіє пастирське єпископів, стояла уперто за переведенням всіх реформ „Обнови“, навіть таких, що до яких їй кілька разів з авторитетного боку заявлено, що будуть відкинені, як пр. що до celibату. Вкінці що словом і письмами захоочувала до переведення тих реформ *via facti*“.

Відтак, відповідно до енцикліки „*Pascendi*“ з 8. вересня 1907, постановили єпископи, що на будуче дозволена буде духовенству організація лиш в межах епархії. Існуючі союзи священичї мають перетворитися на стоварищення епархіяльні. Нові статuti мають бути предложені Ординаріатам до одобрення. В них не можуть находитися справи, які належать виключно до компетенції церковної влади, а дотичать науки віри і обичаїв, церковної дисципліни і літургії. Заступник Ординаріату має мати одно місце і голос у виділі, його внесення мають взятися перші під обради, а про вислід повідомити Ординаріят. Засідання виділу і загальні збори мають бути подані до відома Ординаріату на 8 згл. на 14 днів наперед, протоколи предкладатися мають протягом 8 днів, а ухвали стають правосильні щойно тоді, коли Ординаріят не піднесе проти них ніяких замітів.

З інших постанов конференції єпископів належить згадати: загроження церковними карами тим священикам, що пробували заключити супружество; внесення до Апостольської Столиці на розширення примату праського архієпископа на теріторію цілої Республіки; готовість пособляти матеріальному положенню духовенства; перед іменованням деканів і містодеканів можуть поодинокі кондеканальні священики внести на письмі і безпосередно Ординаріату свої заміти і бажання в тім напрямі; положення натиску на уділювання науки релігії в усіх школах в дотихчасових розмірах; упорядкування відносин між Церквою а державою після канонічних засад полишається Апостольському Престолови; згода на далекойдуче уживання народньої мови в літургії і на відправу старославянської Служби Б. в деяких днях в тих місцевостях, які в розвитку християнства в дотичних краях мають історичне значіння. Вкінці для двигнення низшого духовенства з матеріальної нужди рішили єпископи всі надвижки конгруї великих церковних бенефіцій в порозумінню з Апостольським Престолом відступати на доповнення недостаточної конгруї клиру. Архієпископ з Праги зробив зараз початок відступаючи значну часть своїх доходів на основання запомогового фонду для бідного духовенства. Притім висказав надію, що і з інших сторін вплинуть численні датки. Правительству пригадали єпископи його обовязок не нарушувати право власности і самостійний заряд церковних дібр, а з давнійше сконфі-

скованих дібр церковних платити належну ренту для доповнення конгруї клиру.

Декрет св. Officium з 18. січня 1920 проголосив всіх основателів нової „Церкви“ яко виключених з католицької Церкви (екскомунікованих) ipso facto з 8. січня і загрозив наслучай упертого перебування в непослузі всіми дальшими церковними карами. Однак як передтим так і даліше плывуть нездорові струї серед духовенства, котрі поривають навіть тих священиків, що не хочуть покидати Церкви. Іх осередком є й даліше „Єднота“. Се виявилось на зборах краєвого Товариства чеського католицького духовенства Чехії і чеського Шлеську дня 11. лютого, на яких ставлено опір зарядженням єпископів, тих „шовкових сторонків турецьких султанів“ і почувись оклики: „Ми переведем реформи via facti хочби навіть мали бути за се екскомуніковані або суспендовані, та й на даліше будемо вважатися членами католицької Церкви“. Члени Митрополичої Капітули виступили послушно з „Єдності“, інші тривають в своїй упертості.

Оттак виглядає доси історія чеської схизми церковної. Є се факт сумний, та нема злого, щоб на добре не вийшло. Викинувши зі себе нездорові елементи і баяєст, чеська Церков вийде скріплена і піде лекше і певнійше вперед. В тісній злуці з Римом лежить її добро. Привернути сю тісну звязь і її скріпити — се задача нового енергічного архієпископа праського д-ра Кордача і праського нунція Мікари.

До статті: „Історичні значіння виразу „православний“^{*)} — слів кілька.

Автор статті об'єктивно, переконуючо і фахово заналізовав нам слово „православний“ так під зглядом етимологічним, як догматично історичним. Слово „православний“ дасться еще пояснити і під зглядом гомілетично-пасторальним.

Церков Христова має за задачу не лише всіх людей научати, але і притягати — приєднувати до себе і до Христа Бога. А притягає вона людей ріжними способами, які їй піддає св. Дух. Між іншими також, як та добра Мати, по хвалами своїх добрих дітей, а наганями злі діти, а зичливістю і приступністю чужинців еще не своїх дітей. Особливо по хвалами старалася Церков від віків горнути до себе вірних; бож вже з природи і чужинець і грішник

*) Гляди ч. 1—2 „Ниви“ з с. р.

скорше наvertsється, если його за щось похвалиться, ніж если його ганиться і то явно та публично при других. А вже явна і публична похвала ділає дуже корисно не лише на хваленого, але і на других, хотіаби грішників і ворожо для Церкви успосіблених. Між ріжними родами похвал уживає Церков дуже часто нині, а еще частійше уживала в давних часах похвал, так званих „epiteta ornantia“ т. є. ріжних похвальних титуляр і призви́ск, згідно зі звичаями своїх часів і народів.

Вже Гомер давав своїм богам і богиням героям і другим особам ріжні епітета орнанція, як: аргіротоксос, пода-сокіс, і т. п. а Греки, як взагалі всі східні народи, любова-лися загально в таких похвальних епітетах не лише в сто-сунку підданих і невольників до своїх крив, базілевсів, ди-спотів і тиранів, але у взаїмнім стосунку рівних з рівними, і то нераз до пересади і підхлібства, облуди і фарисейства. Тому і Церков в тих часах послугувалася зглядом своїх вір-них також такими епітетами і похвальними висказами відпо-відно до особи та її заслуг для Церкви, або її вірності та послуш'я для Церкви. І так напр. св. Василія назвала Церков „Великим“, Григорія — „Богословом“, св. Іоана — „Злато-устим—Хризостомом“ і т. п. Імператора величала „благовір-ним“ і „богохранимим“, хоч не всі грецькі імператори були благовірні і не всі лишилися богохранимими. Так само і зглядом вірних, особливо присутних в храмі, уживала Церков часто похвальних слів і епітетів так в проповідях і науках духовних, як також і в богослуженнях, на котрих брали участь вірні, аби в той спосіб побожних вірних похвалити за їх участь в богослуженню і вірність для своєї Церкви, а других, що лише з цікавості прийшли на богослуження, чи на проповідь, приєднати на завсіди до своєї Церкви. Тому то слова „православні“ — „ортодоксой“ уживала Цер-ков зглядом своїх вірних також в формі похвали, узнання їх побожності, а не конче в значінню стисло догматичнім — виключаючим, мовби лише до ортодоксів присутних в Цер-кві говорив проповідник свою проповідь, або священнодій-свуючий правив своє богослуження, а вже не-ортодокси, хотіаби присутні, були ним виключені від слухання його науки чи богослуження. Тож під зглядом гомілетично пасто-ральним уживала Церков особливо в богослуженнях і про-повідях того слова „ортодоксой—православні“ скорше лише в формі похвали й узнання побожності вірних, ніж (точно) в значінню догматичнім. І тому так в проповідях, як в бого-служеннях можна би дуже легко за-тупити слово „православ-ні“ — словом „побожні“, „релігійні“, як се в практиці нині Церков робить.

І еще одно. Богослуження церковні, особливо св. Лі-тургія, є не лише способом внішного почитання і прослав-лення Г. Бога на землі, а Літургія є ще жертвою в честь

Г. Бога, але всі богослуження, не виключаючи і св. Літургії, є також фігуральними, притягаючими науками і проповідями для вірних і других на тім богослуженню присутних, лише що не в формі ораторській, але у формі артистичній і фігуральній (символічній). Тож як на проповідях звертається проповідник до своїх слухачів з зазивами і то часто похвальними на пр.: „Любі браття!“ „Побожні браття і сестри!“ „Побожні християне!“ і т. п. так також і на богослуженнях церковних і на Літургіях звертається священнодійствующий чи сам, чи через своїх діяконів до вірних, присутних, на його богослуженню, нераз з такими похвальними словами і епітетами як нпр: на Великій Вхіді на Літургії, де всім від папи почавши, дає при їх іменах похвальні титули. Тож і коли звертається до присутних в Церкві прочих вірних і їх не лише не лишає згадати, але і їх хвалить за їх віру та побожність явно і публично словом „...і всіх Вас православних християн“.

Отже еще раз повторюю, що слово „православний“, так в давних часах, як і нині уживається в Церкві не лише в значінню точно догматичнім, але також і в значінню гомілетично-пасторальнім, як одну з форм похвальних і титулярних. І в такім значінню і толкуванні сего слова „православні“ можна би се слово сміло заступити яким иншим словом похвальним нпр. „побожні“, „релігійні“, — або і зовсім опустити в богослуженнях, як опускаємо його в проповідях без шкоди для богослуження і без шкоди для вірних, — так як нині і в світських справах і у відношеннях людей до себе, навіть зглядом своїх монархів і зверхників і властей редукуються титули і епітета *organia* до *minimum*, аби було менше пересадки, підлещування і облуди. Бо нині в часах пари і електрики, праці і машини мало мають люди часу бавитися в війни, поєдинки і вигадування високопарних титулів, епітетів і панеґіриків, а зате загально всі посвячують свій час і сили праці і продукованню чогось хо-сенного для людей. — Так я розумію тоє слово „православний — ортодокс“. — А як в нас особливо тут в Галичині, нині розуміє загаль тею слово „православний“? Жаль і сором се сказати. Се слово таке святе, таке чисте, як брильянт, як блискуча перла, таке величаве і похвальне, як найвисші похвали і релігійні признання, сталося нині для нас всіх загально страшним, мерзким пугалом, страхопудом; гірше еще, — слово „православний“ сталося нині знаменем, символом, гаслом зради, єреси — мало „каменем преткновення“, воно сталося нині підлим, зрадливим, іскаріотським поцілунком самого Ісуса Христа — трутиною, жалом гадючим — те слово так святе, так чисте і невинне, як сам Христос Бог! І звідки така радикальна переміна? звідки і як ангел стався діяволом? слово спасення сталося словом прокляття і то вічного божого прокляття? Га! є слова, котрі

сквернять уста, які їх вимовляють; але є і уста, які сквернять найсвятіші слова, які вимовляють. Дам маленьке порівняння. У Львові і в інших містах обходила молодіж пам'ять св. О. Ніколая, опікуна молодіжі. Зразу з почесною оден хлопець перебирався за св. О. Ніколая, і в ризах святительських ходив з дарунками від дому до дому, і всі дома радо його витали. Але з часом найгірша частина міської молодіжі на свій лад обходила пам'ять св. О. Ніколая. Ого оден з них, перебраний за св. О. Ніколая в святительських ризах, лазив ночами від шинку до шинку і по сутеренах камениць, а другі попихали і обкидали його бологом, снігом і посміховиськами. І дійшло до того, що хлопець шануючий себе не хотів перебиратися за св. Ніколая, а навіть не брав участі в таких свято-миколаївських оргіях. Так щось подібно зробили схизматики і еретики зі святим словом „ортодокс — православний“, що нині побожний христіянин-католик боїться, стидається і бридиться називати себе „православним“.

Отже не слово „православний“ сквернить і ганьбить уста і самого чоловіка, але радше уста і сам чоловік сквернить і каляє слово так святе, як слово „православний—ортодокс“. — Що до мене, я був би за тим, щоби то слово „православний“ зовсім не уживати в наших Церквах ані на проповідях, ані в богослуженнях, бо наш нарід і так не розуміє догматичного значіння сего слова, а своєю вдачею „всім богам служити“ і честь їм віддавати, може і найчеснішого священика і найвірнішого католика представити перед тими, що дуже наслухують і наглядають наше духовенство в справах релігії, хоч самі звичайно не мають ніякої релігії, за шизматика, тому, бо „наші єгомость називають нас в церкві православними христіянами“. Зате можна наш нарід хвалити іншими словами йому зрозумілими. А слово „православний“ лишити для теологів і уживати його лише в ділах теологічних і наукових.

О В. Коменда.

Допись.

Місії для народу. Глибокі рани релігійно-моральному життю нашого народу задала довголітна війна, а лічити ті рани се обов'язок тих, котрим повірене зістало добро людських душ. І без сумніву наука Божественного Спасителя — бо лиш вона є одиноким цілющим ліком — поверне утрачене здоров'я, если служителі Христові з повним пожертвуванням і апостольською ревністю стануть благовістити Слово Боже. Та на жаль війна і люті пошести прорідили ряди наших духовних борців так, що „жатва многа, ділателей же мало“.

Тому то радо прийнято вість про труди, яких піднялися около духовного добра нашого народа ОО. Редемптористи.*) Ціль їх конгрегації устроювати місії для народа. Доси, оскільки нам відомо, устроїли вони духовні місії в архієпархії Львівській на запрошення парохів в Любінцях і Гірнім, дек. Любінецького, в червні с. р., а в жовтні в Гряді, дек. Яричівського.

Величаві були се торжества народів! В Гірнім брало участь денно 5—6 тисяч народа, а при закінченню місії в поході хрестнім більше як 10 тисяч. Через повних десять днів, бо на так довгий час місія означена, народ слухав золотустих слів місіонарів з таким одушевленням і переняттям, що днем по науках не розходився для поживи домів, а живився їдою, принесеною з собою, нічю ж перебував під чистим небом. Здавалося, що якби віджили ті часи, коли то Христос голосив свою небесну науку, а зібраний народ днем і нічю окружав свого Божественного Учителя.

В Гряді тревала місія від 16. до 26. жовтня. Проводили ОО. Редемптористи: ігумен Г. Кіцингер (Бельгієць), С. Микуля (Чех) і С. Бахгаловський. Предметом духовних наук, котрих денно було чотири, були правди вічні: ціль життя чоловіка, чесноти Божі, заповіді, особливо шеста і сема, обовязок реституції, послідні річи а також основне приготування до прийняття Т. Покаяння. Крім Служб Б. були місійні молення, як молебен до Серця Хр., Матери Б., Ектенія благодательна (суплікація) і благословення Найсв. Тайнами. Науки були особно для дітей, для муштин і для женщин, але се лиш три рази. Загальним заохоченням до поправи життя, до св. Сповіді і видержання в добрім була проникнена кожда наука; при кінци бувала проповідь о Пр. Діві Марії, Матери нашій, і о її відношенню до Бога і людей.

Найторжественнішою хвилею, яка на ціле життя нестертими буквами записалася в серцях учасників, був хрестний похід. По відповіднім поученню о значінню того походу і о захованню мовчання в часі походу, двигнулися непроглядні товпи народа після означеного порядку. Попереду ішли діти, потім молодіж, дальше невісти а за ними муштини, всі після віку. Відтак 12 сильних хлопців, що повернули з війни, несли на раменах тяжкий дубовий хрест, а за тим священники з Найсв. Дарами. Потім несено другий, лек-

*) Оснувателем чину Редемптористів або Лігуористів був св. Альфонс де Лігуорі, єпископ св. Агати Готів в королівстві Неополітанськім († 1787), котрий за згодою Климентія XII основав 1732 р. конгрегацію Спасителя з світських священників в тій цілі, щоби устроювали місії для навернення грішників, навчали невіжих і на приказ єпископа спомогали парохів в душпастирстві. В 6. Австрії ввів сю конгрегацію бл. п. Клементій Гсфбавер († 1810) насамперед в Відні, а відтак і в інших місцевостях.

ший хрест з Розп'яттям Христа, умащений цвітами. Похід замикав мішаний хор, що співав пісні до І. Христа. Обійшовши ціле село довкола, задержався похід на кладовищі коло церкви, де вкопано дубовий хрест, а провідник місії пояснив в прощальних словах значіння того. „Ми, місіонарі — говорив — сповнивши свою задачу, відходимо від вас, а на пам'ятку лишається отсе знамя першого, вічного Місіонара, нашого Божественного Спасителя, „хрест покути“. Скільки разів будете ви, ваші діти і внуки приходити сюди і клячатися під сим хрестом, будз він всіх взивати до покути... Еще другий хрест лишаємо вам, хрест з Розп'яттям Христа, котрий висіти буде на дверех вашої Церкви. Се „хрест любови“. Він пригадувати вам буде безграничну любов нашого Спасителя до людей“...

В хрестнім поході взяли участь зі Львова офіц. А. Білецький і д-р Доробжинський, з Зашкова декан Еліяшевський. Процесій чужих було дві: з Зашкова і з дочерньої церкви Сетихова, де місіонарі їздили проповідати і сповідати через два дні В місії брали участь також посторонні люди, головнo в Сетихова, Стронятина, Дорогошеза і Зашкова. Св. Сповідь відбуло около два тисячі народа; місіонарі ходили також по селі і сповідали тих, що не могли задля старости або слабости прийти до церкви.

Д.

Наша молодіж — наша будучість!¹⁾

Щире бажання причинитися по змозі до вироблення для нашої батьківщини як найгарніщих інтелігентних одиниць спонукало кружок людей світського і духовного стану заснувати

„МАРІЙСЬКЕ ТОВАРИСТВО ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ШКІЛЬНОЇ МОЛОДІ“.

Загальною ціллю Товариства є рішучий всесторонній поступ молоді. Особливо змагає Товариство

¹⁾ Користаючи з гостинности часопису „Нива“, печатаємо наново цю відзову й прохаємо П. Т. читачів прийняти її з тою самою зичливістю, якої дізнала, коли першим разом розійшлася у світ. Марійське Товариство молоді, отворене 25. мая 1918. помімо 1 1/2 річної перерви, спричиненої історією рідньої країни, розвинулося гарно й виказало невсипущу діяльність, гідну своїх ідеальних завдань. З почином сьогорічних літніх ферій числило майже 200 членів і прихильників 8 співосновників 150-ох Добродіїв і звиш 37 зорганізованих кружків приятелів. Бібліотека зросла під хвилию (грудень 1920) понад 1.500 томів; випечатано й у великій частині поширено біля 14.000 примірників добрих публікацій, відбуто звиш 40 сходин із рефератами, викладами і дискусіями і повнено чимало інших благородних діл. (Управа М. Т. М.).

поглибить у молоді релігійні, етичні та наукові переконання, подати сильні мотиви для волі, склонити до переведення правд у життя й до ширення їх по силам у дальших кругах. Плекання вищих думок та ідеалів, правдива, розумна релігійність, пильна і витривала праця, чистість і рішучість характеру, те все частинні задачі Марійського Товариства.

Орудниками є: щире почитання Преч. Діви Марії Покровительки Товариства, правильна стріча і виміна думок із провідником, тижневі сходи членів, добірна бібліотека всестороннього змісту, дискусії, реферати, академії, плекання товариського духа, благородних розривок і самостійної ініціативи.

Близьку, звиш 350 літню історію Марійських Товариств, започаткованих серед українського народу великим Велямином Рутським, їх знаменитий новітний статут і величавий сьогочасний розвій серед інтелігенції цілого світа дають запоруку на здійснення у великій мірі бажань та надій повстаючого Товариства. З другої сторони наша обновлена вітчизна більше чим коли інде потребувати ме людей всесторонніх, ідейних та справдішних, сильних характерів. Супроти цього Товариство сподіється найти симпатію і поміч у ширших кругах української суспільности.

З огляду на високі задачі Товариство іменно на початку приймає у свої ряди лиш найліпших учнів і через їх бажань впливати убагородняючи на студентський світ. Кругок таких молодців із львівських українських шкіл уже згуртований.

Для цілей Товариства є конечною знатна готівка,¹⁾ що мусить повстати головно з ласкавих жертв зичливих людей.

Жертводавці, що обов'язуються до сталої річної вкладки (від 2. Кор.) творять духовий „СОЮЗ ПРИЯТЕЛІВ МОЛОДІ“.

Хто з „Приятелів молоді“ одноразово, або ратами (до року) зложить найменше 50 Кор., стає „Добродієм“ нашого Товариства.

Хто зложить одноразово, або ратами (до 3 літ) найменше 500 Кор. стає „Співосновником“.²⁾

¹⁾ Грошеві засоби Товариства (до 25. мая 1920. року 9.097.85 К) уже вичерпані. Крім цього наслідком большевицької інвазії і перерви в поштовому русі устав правильний доплив жертв від Союзу. Цим роком Товариство знаходиться без засобів, в такому стані, як перед 2½ роками, коли першим разом зверталося з повним довірям до зичливих людей. (Управа.)

²⁾ Від 8. грудня 1920. „Приятелі“ жертвують щорічно хоч 5 марок (1 долар); „Добродії“ принайменше 100 марок (10 доларів); „Співосновники“ принайменше 1.000 марок (100 доларів.) —

Товариства і корпорації осягають права „Приятелів“, „Добродіїв“ і „Співосновників“ пожертвуванням подвійної суми.

Про одержання датків повідомляється висилаючих окремою карткою.

Члени союзу можуть лучитися в кружки по 5 осіб і прийняти на себе крім матеріальної помочи для нашого Товариства ще одно, або більше діл для добра молоді, особливо своєї місцевости. Приміром: можуть спомагати нас і всю молодь молитвою, єднати нових „приятелів молоді“, ширити добру лектуру, вчити занедбані діти й т. д., узявляючи потреби свого оточення. Для успішнійшої акції можуть кожного місяця, або довільно часто на запрошення вибраного провідника сходитися і свої наміри, працю та успіхи обговорювати. Провідник (-ця) вибраний на означений протяз часу, мав би лиш становище „першого між рівними“. Якщо завязалобся більше число кружків в однім місці, то поодинокі кружки носять назву: перший, другий, і т. д. відповідно до часу, коли повстали. При тім можна зазначити їх стан, прим: перший (молодців), четвертий (господинь) і т. д. Провідника (Провідницю) першого кружка просимо о подання своєї адреси і числа завязаних кружків. На його руки висилати ме Марійське Товариство молоді щорічні печатані звіти для всіх кружків дотичної місцевости. Се мати ме місце так довго, поки звіти не будуть оголошувані у вибранім Товариством органі. Провідник першого кружка доносить би нам рівнож про повстання нових кружків і евентуально інформував нас по праці „Приятелів молоді“.

Товариство Марійське молоді почувається до постійної вдяки для всіх „Приятелів молоді“ і 1) веде листу кружків; 2) пересилає їм щорічно звіти (як згадано вище) 3) моляться спільно за всіх „Приятелів“ на релігійних сходах; 4) старається кожного року в їх наміренні о Службу Богу.

Окрім цього за „Добродіїв“ 1) відправляється друга Служба Божа; 2) ведеться їх окремий спис; 3) посилається кожному в жовтні річний печатаний звіт.

„Співосновників“ 1) запрошує Товариство як змога на свої прилюдні виступи; 2) печатає їх імена у щорічному списі членів; 3) в їх наміренні відправляється щорічно окрема Служба Божа.¹⁾

Мило нам також подати до відома, що пропонований нами „Союз приятелів молоді“ одержав ласкаве одобрення Високопреосв. Митрополичого Ординарія (6/7 1918. ч. 5509/18).

Пересилаючи нашу програму, просимо вступити у ряди „Приятелів“, „Добродіїв“ або „Співосновників“ нашого Товариства, і єднати нам дальших прихильників у кругах своїх знайомих. Впр. Отців прохаємо представити популярно вірним вагу

¹⁾ Всі Служби Божі за жертводавців правлено як в I-ому, так у II-ому році товариства і повідомлено Союз в „Місіонарі“ про їх відправу. (Управа.)

нашого діла для Церкви і батьківщини, як рівнож зобов'язання нашої вдяки, ¹⁾ уладить оноразну, наперед заповіжену збірку і започаткувати утворення кружків. Творенням кружків, як сподіємось, радо займуться Ревнителі (-тельки) Товариства „Апостольство молитви“. Рівнож о ласкаву поміч прохаємо Впов. Панів Учителів і Пані Учительки, Впов. Панів Богословів, як також П. Т. Провідників читалень.

Всю переписку в ділах нашого Тоаариства, як також грошеві датки прохаємо слати на адресу: „Марійське Товариство Молоді“ Львів, вул. Коперника ч. 36.

Львів, у липні 1918 р.

З правдивим поважанням

ЗА КОМІТЕТ:

Ізидор Громницький
директор гімн.

Др. Остап Макарушка
Інспектор сер. шкіл

Др. В. Вергановський
проф. унів.

о. Іван Туркевич
проф. гімн.

о. Леонід Лужницький
проф. гімн.

о. Др. Й. Маркевич УСВВ.
провідник М. Т. мол.

Нові книжки.

Max Herzog zu Sachsen. — Messgesänge, Dreifaltigkeits und Auferstehungslieder, Dresden 1918. Verl. d. kön. Buchh.

Два томики чисто релігійної поезії, се не абиякий военний дарунок і несподіванка, яку зробив нам знаний дослідник східних літургій і обрядів князь Макс саксонський. Дотепер не стрічали ми його між Парнасістами. Він давав себе знати науковими працями над східними літургіями і Патристикою, знаменитим переводом гомілій св. Івана Золотоустого на німецьку мову і всіх східних літургій на латинську мову, запаленою вимовою в викладі про Схід, по якому робив подорожі і знав його ліпше ніж хтонебудь з поміж сучасних. Хто чув його виклади в Семінарі у Львові в 1910. р., сей мусів завважати також той поетичний полет і красу, з якою Він, цитуючи св. Письмо і літургічні вискази в грецькій, сирійській, коптійській язиці, малював чудові образи забутих і упавших нині Східних Церков св. Василя, Івана Зол., Кирила алекс., Єфрема Сирина аж до Дамаскина. Поезія ся, якою натхнув його християнський Схід, знайшла свій глибокий вираз в двох симпатичних томиках літургічних, троїчних і воскресних (недільних) пісень

Літургічні пісні або співи підчас Сл. Божої призначені для практичного ужитку латинської церкви на неділі і свята

¹⁾ Многих Громадян приєднали для нашого Союзу св. Жертви, що про їх правильне приношення дбає по всі часи наше Товариство. (Управа.)

цілого року. Уложив їх автор в протягу 1916/17. р., будучи військовим духовником, для потреб своїх жовнів на підставі дієцезального співанника саського королівства. Тому цілий Перший Томик сих пісень назвати можна продукцією чисто воєнною. Поетична творчість автора черпала взнеслі релігійні думки з літургійних антифонів, Апостолів і Євангелій а передовсім з молитов канону, які в латинській літургії змінюються відповідно до різних свят. Що до форми ішов автор за мелодією і метром дієцезального співанника, через що дав щось скінченого і готового, що можна відразу співати в часі Сл. Божої, не очікуючи появи нового композитора. В склад співу одної Сл. Божої входить 7 пісень: *Introitusgesang*, *Offertoriumsgesang*, *Sanctuslied*, *Wandlung* *Agnus-Dei-lied*, *Kommunionslied*, *Segenslied*. З тих пісень *Introitus* — *Agnus Dei* — і *Segenslied* тримаються стисло мотивів антифонів і Євангелій призначених на неділю, інші є менше або більше свободною релігійною поезією о взнеслих догматичних думках. Тут подаю в перекладі зразок такої поетичної творчості на Різдва вилитої в пісні *Agnus Dei*:

Для нас народилась
Дитина люба,
Зі світа уступила
Гріхозна згуба.
Справ нам духовий пир,
О Боже ягнятко,
І приближи нам мир
Ти мира дитятко. (*Messges.* I. 45.)

Другий томик обнімає пісні трійчні (числом 55) і недільні (числом 58). Вони також призначені для літургійного ужитку іменно в часі вечірні, а склад їх приноровлений до мелодій саського дієцезального співанника, однак мають для нас тим більший інтерес від попередних пісень, що вони є наслідуванням східних взорів, іменно канону недільної полунощниці Митрофана еп. Смирни і канону недільної Утрени св. Дамаскина. Автор пішов нарочно за тими взорами Сходу, щоби зробити більше явним характер дня Господнього, який цілком не проявляється в латинських утрєннях чи вичірнях. Майже всі трійчні пісні скомпоновані на основі біблійних текстів, в котрих виразно, символічно або з ледво помітним натяком міститься висказ про св. Трійцю; 1. Мойс. 2, 26; 11, 7; 5, Мойс. 6, 13; Псал. 32, 6; 35, 11; 41, 2; 44, 3; 45, 5; Пс. 50; 66; 109; 147, 7; Мудр. 9, 17; 7, 22; Іс. 6, 3; 11, 1; Езек. 37, 1; Дан. 3; Мат. 17, 1; 28, 19; Лука, 2, 25; Ів. 3, 1; Діян. 2, 28; 3, 6; Рим. 1, 7; 11, 33; 2 хор. 13, 13; філ. 2, 10; 1 кор. 15, 28; 1. Пет. 1, 2; у всіх трійчних піснях автор держиться цитату св. Письма, який переводить консеквентно через всі строфи. Для приміру наводимо опис херувимської пісні, перекладений на основі Пророка Ісаї 6, 3. сл:

В душі ходаки чим скорійш стягай,
 І духа піднімай у гору,
 Всю земну суєту від себе відганяй,
 До небесного піднесись простору!
 Найбільшу пісню заспіваєм ми,
 Незнану еще сотворінню,
 Що співають Ангели своїми грудьми,
 Перекажемо повому поколінню.

Було еще в старім Законі,

Ісаія Пророк

Видінне мав: На пишнім троні

Сидить сам Господь Бог;

Два Херувими коло трону

Навколішках клячуть,

Шість крил одному і шість другому,

Три рази ними бють:

І разом голос свій підносять,

У діл схиливши зір

Із пошанівком так голосять —

Як хочеш вір не вір —

„Так свят, свят, свят є

„Сил Владика,

„Всю землю наповняє

„Його слава велика!“

В Новім письмі читаєм тоже

Про дивні животины,

Що обступили крісло бже,

І голос їх не гине:

Так „свят, свят, свят“

Тебе славлять

Ангелів чудні лики

Боже Отче, Сине й Душе

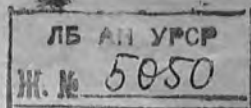
Троїце свята во віки“. (Dreifalt ст. 65.)

Найбільше свободи проявляє автор в воскресних піснях призначених на співання в часі недільної вечірні. Свобода творчости автора в тій часті пісень полягає в тім, що він не бере цитату св. Письма за головний мотив (Leitmotive), але снує свobodно воскресні думки, покликуючися лиш ту і там на св. Письмо або на св. Дамаскина, якого старається наслідувати (пр. в пісні 4-тій).

Всі ті літургічні, троїчні і воскресні пісні є цінним вкладом в німецьку духовну літературу. Супроти невеликих проб духовної поетичної творчости, які дав парох Ліматалю фон Шенніс (в Швайцарії, кантон Ст. Галлен), переводячи поезією псалми і оброблюючи поетично деякі тексти св. Письма, буде се смілий крок наперед в релігійній німецькій поезії.

Бажаємо достойному авторови як найбільшої популярности!

О. Д-р. А. Ішак,

Високопреподобний

Отче!

Наколи Ваші рахунки за „Ниву“ не є вирівнані, про що знаєте на основі одержаного витягу свого konta, прохаємо уклінно по можности скоро вжити нам належний гріш. — Точна щомісячна рата усуне непорозуміння між Впр. Отцем а Адміністрацією.

ПРОСІРІ

Канцелярія Тов-а „Просвіта“ Львів, Ринок ч. 10. II. поверх, поручає

ПРОСІРІ

Народний Календар на 1921. рік Тов. „Просвіта“.

Ж 23911
1920 ч. 5-6

Егоричний календар се книжка 15 аркушів друку формату великої чвірки, окрашений на титуловій сторінці окантинки гарного вінезного національного червоної каліни роботи арт-мастера Ів. ТРУЩА, обнімає розширений до практичних цілей приспосіблений астрономічний календар, виготовлений спеціально для Тов-а „Просвіта“ проф. д-ром Ол. Кучером з обчисленим сходом й заходом сонця і місяця кожного дня в році, справлений проф. д-ром Іваном Криквашем у хорватській історичній календар, церковний календар греко-като, православних, римо-като. і живих святих наведеним гласів і євангелій на кожну неділю в році, та коротким уставом, згаданим о. рек. Ом. Іоринським. Крім власного календаря має календар біблійно-популярно-науку вірку п. н. „На риках вавилонських“ яко 4. ч. „Народної бібліотеки „Просвіти“, Поміщені там історичні і з сучасної хвилі оповідання, нариси та вірші знайомих і не-к авторів як Ю. Опільського, О. Олеса, О. Костельника, Гр. Труха, П. Стаха, А. Волошака, С. Кабаровської, А. Лопського, С. Шаха, В. Мартиневича; популярні статті д-ра І. Крипакевича, проф. Мих. Галушанського, д-ра В. Грамовича, В. Карповича, д-ра М. Чубатого, проф. Д. Коренця, попередиті вибраними віршами Шевченка, Франка, Руданського і гарними словами українських письменників, Наполеона, Ніцше; політично-інформаційні статті д-ра М. Лозинського. І. Славинського; статистичні І. Суходольського; з медичними д-ра І. Куріяця; з судово-правних порад д-ра О. Надрати; всесторонньо обговорений огляд подій за 1919/20 рік Д. Долінського, посвяту жертвам Української Армії та посмертну естаду важливіших Українців, що в сім році умерли.

ЦІНА ВСЕГО 65 Марок за примірник. При замовленні понад 10 до 50 прим. включно дається 15%, а при більш за примірник. При замовленні понад 50 прим. 20% опусту. Замовляти можна лише в канцелярії Тов-а „Просвіта“ Львів, Ринок ч. 10. До ціни календаря належить доплатити 7 Мп. на порто і опакування. — Спішіть з замовленнями, бо наклад невеликий, а з 1. січня 1921 р. буде підвищена ціна о 20 Марок.

РІВНОЧАСНО З КАЛЕНДАРЕМ ВИЙШЛИ

„УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ДУМИ“

д-ра Філарета Колеси

перше загально-доступне видання усіх українських дум з історично критичними поясненнями, світлинами кобзарів, нотами та вінезною українського Гомера, зрозумілою спеціально для Тов-а „Просвіта“ арт-мал. Ів. Трушем, 10 аркушів друку великої збірки, яко 3. ч. „Загальної бібліотеки „Просвіти“, накладом Тов-а „Просвіта“ по дешевій ціні всего 50 Мп.

ЗАРАЗОМ ПОРУЧАЄ ТАКОЖ КНИЖОЧКУ

„ПРО КУБАНЬ І КУБАНСЬКИХ УКРАЇНЦІВ“

Володимира Гнатюка

перший у нас історично-політичний огляд мало ширшому загальному зацікавленій Української Кубані від давніх початків аж до біжучої хвилі, яка повстала яко 3. ч. „Народної бібліотеки „Просвіти“ накладом Тов-а „Просвіта“, Львів, 1920 стр. 50 малої чвірки по ціні 16 Мп. від примір. Спішіть з замовленнями — поки ще дешево до канцелярії Тов-а „Просвіта“, Львів, Ринок ч. 10.